

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**«УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ
ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В
УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**

кваліфікаційна робота

здобувача освітнього ступеня «магістр»

КОНДЮХ Ольги Романівни

2 курсу денної форми навчання

спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

ОПП «Фінансова розвідка»

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент

ВИСОЦЬКА Інна Борисівна

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент

КОВАЛІВ Володимир Мирославович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«31» січня 2022 р., протокол № 8

завідувач кафедри фінансів та обліку,

_____ МЕЛЬНИК С.І.

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Інститут управління, психології та безпеки
Кафедра фінансів та обліку
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
фінансів та обліку
_____ Степан МЕЛЬНИК
«01» листопада 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»**

КОНДЮХ Ольги Романівна

1. Тема роботи Удосконалення національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах посилення інтеграційних процесів

керівник роботи ВИСОЦЬКА Інна Борисівна, кандидат економічних наук, доцент
(ПРИЗВИЩЕ, ім'я по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом ЛьвДУВС від «28» жовтня 2021 р. №327

2. Строк подання здобувачем освітнього ступеня «магістр» роботи «31» січня 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи Нормативні та законодавчі документи з питань запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів; літературні джерела з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; статистичні матеріали.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити) Дослідити сутність, причини поширення та наслідки легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, розкрити організаційні засади функціонування національної антилегалізаційної системи в умовах євроінтеграційних процесів, вивчити нормативно-правове забезпечення побудови фінансового моніторингу в Україні; провести оцінку масштабів поширення предикатних злочинів та легалізації злочинних доходів, проаналізувати результативність діяльності національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; ознайомитись із зарубіжним досвідом організації національної системи протидії легалізації злочинних доходів; розробити шляхи вдосконалення антилегалізаційної системи України.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків) Види фінансового моніторингу за чинним національним законодавством; кількість зареєстрованих корупційних злочинів в Україні упродовж 2016-2020 рр.; суми втрат державних ресурсів виявлених органами Держаудитслужби України упродовж 2018-2020 рр.; структура порушень, виявлених Державною аудиторською службою України упродовж 2018-2020 рр Збитки від незаконних дій із платіжними картками у 2019-2020 рр.; питома вага СПФМ, що перебувають на обліку у Держфінмоніторингу упродовж 2016-2020 рр.; динаміка інформування про фінансові операції від суб'єктів первинного фінансового моніторингу упродовж 2016-2020 рр.; динаміка отриманих повідомлень в розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу упродовж 2016-2020 рр.; динаміка формування досьє Держфінмоніторингом України впродовж 2016-2020 рр.; динаміка підготовлених Держфінмоніторингом України матеріалів упродовж 2018-2020 рр.; динаміка переданих Держфінмоніторингом України до правоохоронних органів узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів упродовж 2018-2020 рр.

АНОТАЦІЯ

КОНДЮХ О.Р. Удосконалення національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах посилення інтеграційних процесів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2022.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ та надання практичних рекомендацій щодо удосконалення національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах посилення інтеграційних процесів. Визначено причини поширення легалізаційних процесів та їх вплив на економіку країни. Проаналізовано нормативно-правову базу щодо протидії легалізації злочинних доходів. Здійснено аналітичну оцінку поширення предикатних злочинів та ефективність антилегалізаційної системи України. Визначено шляхи вдосконалення національної системи фінансового моніторингу.

Ключові слова: легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, типові схеми відмивання коштів, фінансовий моніторинг, національна система протидії відмиванню злочинних доходів, предикатні злочини.

ANNOTATION

KONDYUKH O. R. Improving the national system for combating money laundering in the context of strengthening integration processes. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2022.

Qualification work is devoted to the study of theoretical foundations and practical recommendations for improving the national system of combating money laundering in the context of strengthening integration processes. The reasons for the spread of legalization processes and their impact on the country's economy are identified. The normative-legal base on counteraction to legalization of criminal proceeds is analyzed. An analytical assessment of the spread of predicate offenses and the effectiveness of Ukraine's anti-legalization system has been made. Ways to improve the national financial monitoring system have been identified.

Key words: legalization of proceeds from crime, standard money laundering schemes, financial monitoring, national system for combating money laundering, predicate offenses.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	8
1.1. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом: сутність, причини поширення та наслідки	8
1.2. Організаційні засади функціонування національної антилегалізаційної системи в умовах євроінтеграційних процесів	14
1.3. Нормативно-правове забезпечення побудови фінансового моніторингу в Україні	21
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	25
2.1. Аналіз масштабів поширення предикатних злочинів та легалізації злочинних доходів	25
2.2. Результативність національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом	34
Висновки до розділу 2	41
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	42
3.1. Зарубіжний досвід організації національної системи протидії легалізації злочинних доходів та можливість його імплементації в Україні	42
3.2. Шляхи вдосконалення антилегалізаційної системи України	52
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Глобалізаційні процеси спрощують економічні процеси, зближують країни, здешевлюють товари для споживачів, розширюють ринки збуту продукції для виробників, спрощують міграційні процеси. Проте таку ж дію вони мають і на злочинність. Відкритість національних кордонів, розвиток сучасних технологій у фінансовій сфері породжує низку проблем, зокрема, легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом. Легалізаційні злочини набули наднаціонального рівня. Типові схеми легалізації «брудних» грошей мають транснаціональний характер та пов'язані із злочинними угрупованнями різних країн. З огляду на природу легалізаційних злочинів та їх поширення, розробка заходів протидії відмиванню коштів в межах окремої країни є малоефективною.

Протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом є предметом дослідження багатьох вчених, як вітчизняних, так і зарубіжних. Зокрема, проблеми становлення вітчизняної системи протидії відмиванню «брудних» грошей досліджували А. Бандурка, С. Буткевич, О. Барановський, О. Глущенко, С. Гужій, М. Дмитренко, С. Дмитров, Л. Доля, О. Дудоров, В. Коваленко, О. Користін, О. Куришко, І. Тютюник та інші, результати досліджень яких використано при написанні цієї праці. Проте, незважаючи на чисельні доробки науковців та з огляду на мінливість умов функціонування фінансової системи, проблема вдосконалення національної системи протидії відмиванню злочинних доходів є вкрай актуальною і потребує подальшого дослідження.

Написання кваліфікаційної роботи здійснювалось на основі використання правової бази України, літературних джерел, даних Державної служби фінансового моніторингу України, Державної аудиторської служби України, ресурсів всесвітньої мережі Інтернет.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо

удосконалення національної системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах євроінтеграції.

З метою досягнення поставленої мети у роботі ставились такі **завдання:**

- дослідити сутність, причини поширення та наслідки легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;
- розкрити організаційні засади функціонування національної антилегалізаційної системи в умовах євроінтеграційних процесів;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення побудови фінансового моніторингу в Україні;
- провести аналіз масштабів поширення предикатних злочинів та легалізації злочинних доходів;
- оцінити результативність національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;
- проаналізувати зарубіжний досвід організації національної системи протидії легалізації злочинних доходів та можливість його імплементації в Україні;
- запропонувати шляхи вдосконалення антилегалізаційної системи України.

Об'єктом дослідження є система національна система протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні рекомендації щодо удосконалення національної системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах євроінтеграції.

Методи дослідження. Проведене у кваліфікаційній роботі дослідження здійснювалось із використанням таких наукових методів: метод систематизації та класифікації застосовувався при визначенні сутності поняття «легалізація» та виокремлення основних ознак та типових схем; при проведенні оцінки масштабів поширення предикатних злочинів та результативності національної системи протидії відмиванню злочинних

доходів використовувались методи економічної статистики та графічний метод; при формулювання висновків та пропозицій використовувався метод узагальнень.

Наукова новизна одержаних результатів:

– уточнено визначення поняття «легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом», – це певні легальні фінансові операції, за якими приховується незаконне походження цих доходів, а в деяких випадках і реальний власник грошей. Здійснене уточнення дає можливість розкрити природу процесу легалізації та розробити ефективні заходи протидії їй.

– набули подальшого розвитку рекомендації щодо вдосконалення вітчизняної системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом за рахунок покращення співпраці підрозділу фінансової розвідки та правоохоронних органів та налагодження зворотного зв'язку між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та Держфінмоніторингом України.

Основний зміст роботи. У першому розділі розкрито теоретичні основи дослідження та організаційні засади функціонування національної системи протидії відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та проаналізовано її нормативно-правове забезпечення.

Другий розділ присвячено оцінці масштабів поширення предикатних злочинів і, як наслідок, легалізаційних процесів, проведено оцінку результативності функціонування національної системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом.

Третій розділ розкриває зарубіжний досвід становлення системи протидії відмиванню злочинних доходів та розробці рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняної антилегалізаційної системи.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (49 найменувань на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок, із них основний текст – 58 сторінок, які містять 1 таблицю та 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом: сутність, причини поширення та наслідки

Процес глобалізації світової економіки, розвиток фінансових технологій породжують не лише позитивні зміни, а й низку проблем, зокрема проблему відмивання грошей. Ця проблема створює значну загрозу фінансово-економічній безпеці та стабільності держави, а також впливає на рівень соціально-економічного розвитку країни. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, набуває глобального характеру, оскільки різні схеми відмивання грошей мають транснаціональний характер і пов'язані з організованою злочинністю (фінансове шахрайство, обіг наркотиків, фінансування тероризму тощо).

Усі зусилля, спрямовані на боротьбу з відмиванням грошей без ефективної системи боротьби з цим явищем, не дають позитивних результатів. Таким чином, боротьба з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, потребує вивчення походження та поширення цього суспільно небезпечного явища, а також належного правового забезпечення відповідно до міжнародних стандартів.

Приховування реального джерела своїх доходів практикується давно. Однак вважається, що процес «відмивання» доходів почався більше двох тисяч років тому, коли успішні китайські торговці відмивали свої прибутки після того, як рішенням тодішньої регіональної влади було заборонено багато форм комерційної торгівлі [49, с. 67].

Також вважається, що ознаки відмивання грошей простежуються ще в середньовіччі, коли римо-католицька церква забороняла позичати гроші під відсотки або під заставу (лихварство), потім купці придумували інші способи

обійти таку заборону (приписувалися відсотки до основного боргу, а кредитор вважався учасником прибутку тощо) [17, с. 26].

Однак термін легалізація є відносно новим і досить суперечливим. Так, деякі вчені вважають, що це поняття вперше з'явилося на початку 1920-х років. у Сполучених Штатах, коли злочинні угруповання інвестували свої гангстерські гроші в мережу належних їм пралень для легалізації доходів. Так, М.В. Корнієнко у своїй роботі «Протидія відмиванню грошей правоохоронними органами» зазначив, що «з метою передачі готівкою на виручку від незаконного продажу горілки під час «сухого» закону, азартних ігор, рекету гангстери купували пральні, де пральні машини вмикались за допомогою монет. Змішування легальних монет і «брудних» грошей замасковували справжнє джерело останніх. Термін «відмивання грошей» означає процес перетворення незаконно набутих грошей у законні» [21, с. 6].

Інші вчені відзначають, що термін «відмивання грошей» вперше з'явився у 1973 році у зв'язку зі «уотергейтським» скандалом навколо імені президента США Річарда Ніксона. Саме для майбутньої виборчої кампанії Річарда Ніксона його партнери таємно почали створювати фінансову базу для цього. До них надходили анонімні пожертви, що тоді було заборонено законом, а потім через підставні компанії передавалися до Комітету переобрання, створеного у 1973 році, як офіційні платежі. Технологія передачі цих анонімних пожертв через фіктивні компанії (фактично легалізація) називається «відмиванням грошей».

Багато вчених також схиляються до думки, що термін «відмивання грошей» виник і набув поширення на початку 1980-х років, коли зарубіжні ЗМІ почали приділяти особливу увагу наркобізнесу та величезним сумах грошей, які наркоторговці отримували від торгівлі наркотиками. Цей термін використовувався для позначення доходів від торгівлі наркотиками, точніше для позначення процесу перетворення незаконно набутих грошей від цього бізнесу в легальний [4]. Є й інші погляди на появу поняття «відмивання доходів».

Щодо самого визначення терміну «відмивання (легалізація) грошей», то запропоновано багато тлумачень. Зокрема, на офіційному рівні, на думку більшості вчених та експертів, термін «відмивання грошей» вперше був визначений Комісією президента США з організованої злочинності в 1984 році і інтерпретований як процес приховування існування, незаконного походження або незаконного використання доходів, нелегальні надходження маскуються таким чином, що вони мають вигляд законного походження [12, с. 20].

Багато вчених вважають, що в міжнародній практиці вперше концепція легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, була сформульована у Віденській конвенції про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин від 19 грудня 1988 р. і що цей документ був основою для подальшого розвитку міжнародного законодавства про боротьбу з відмиванням грошей [20]. Проте слід зазначити, що дана конвенція не дає визначення терміну «відмивання грошей», а чітко окреслює перелік дій і методів, які по суті є формами відмивання грошей. Віденська конвенція визнала злочином відмивання грошей. Ця конвенція була прийнята на основі багатьох факторів, особливо через значний обсяг та тенденцію до зростання незаконного виробництва, попиту та обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, які становлять серйозну загрозу здоров'ю та добробуту людей та негативно впливають на економічні, культурні та політичні основи суспільства. Усвідомлення того, що торгівля людьми дає великі прибутки та фінансові ресурси, що дає змогу транснаціональним злочинним організаціям проникати, демонтувати та підривати державні механізми, законну торговельну та фінансову діяльність та суспільство на всіх рівнях.

У 1989 році в результаті зростання проблеми відмивання грошей на зустрічі лідерів G7 в Парижі була створена Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). FATF є найвпливовішою у світі організацією по боротьбі з відмиванням грошей.

Менш ніж через рік після свого заснування FATF підготувала звіт, у якому викладено сорок основних рекомендацій, які забезпечують широку основу для дій, необхідних для боротьби з відмиванням грошей. У 1996 році ці Рекомендації були переглянуті, щоб відобразити зміну видів відмивання грошей, а в 2003 році було додано 8 (згодом розширено до 9) спеціальних рекомендацій щодо запобігання фінансуванню тероризму. Ці Рекомендації є міжнародними стандартами для боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення, і всі країни-члени FATF зобов'язуються боротися з відмиванням грошей та розбудовувати свої програми протидії на основі цих Рекомендацій.

Нині вітчизняними вченими також запропоновано чимало визначень поняття «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Зокрема, О.М. Бандурка трактує відмивання грошей як приховування реального джерела матеріального майна, перетворення незаконних грошей в іншу форму власності, приховування законного власника незаконно нажитого доходу тощо [1, с. 35].

Барановський О. І. у монографії «Відмивання грошей: сутність і способи запобігання» визначає, що відмивання грошей – це поняття, яке використовується для опису дій, спрямованих на маскування джерел коштів та майна, набутих злочинним шляхом, та переведення їх із злочинних операцій у легальні [2, с. 68].

Л.М. Доля трактує легалізацію грошей та іншого майна, набутого злочинним шляхом, як здійснення різноманітних економічно значущих дій з грошима та іншим майном, набутих злочинним шляхом [9, с. 93].

Дудоров О.О. та Тертиченко Т.М. до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, пропонують віднести дії з майном, набутих внаслідок предикатного правопорушення, з метою надання йому вигляду майна законного походження для подальшого використання в господарстві чи інших законних видах діяльності. На думку вчених, для позначення предмета аналізованого злочину слід використовувати один термін – «майно», що

більше характерно для вітчизняного кримінального права, ніж термін «дохід»; крім того, поняття активів включає поняття «активи». Під активами розуміється будь-яка економічна вигода, яка може складатися з рухомого чи нерухомого майна будь-якого виду [10, с. 38].

Професор В. А. Журавель визначає метод легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як систему дій, прийомів, операцій, спрямованих на підготовку до легалізації та приховування, маскуванню її наслідків, а також безпосереднє введення доходів, одержаних злочинним шляхом, у легальну сферу [34, с. 323].

Н.А. Матусовський вважає, що способом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є вилучення «брудних» коштів зі сфери обігу сірого капіталу з появою їх легального походження [26 с. 99-100]. На думку Н. М. Мироненка, під «відмиванням» слід розуміти інвестування або передачу грошей, зароблених злочинним шляхом, з метою приховати джерело своїх доходів» [28, с. 25].

В економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С. В. визначення «відмивання грошей» тлумачиться як операції, що здійснюються власником грошей з метою приховати реальне джерело свого доходу та зробити такі операції законними. При цьому використовуються такі методи, як численні перекази грошей через відділення, під час яких «втрачаються» первинні джерела розрахунків, виручка передається готівкою. Таким чином, часто гроші, отримані в нелегальному бізнесі, вкладаються в цілком законні та прибуткові проекти [11].

У більш вузькому значенні термін «легалізація (відмивання)» доходів означає процес перетворення незаконно отриманих доходів у легальний. Цей термін використовується з тих часів, коли виникла необхідність приховувати справжнє походження грошей або майна у фінансових операціях та інших операціях.

По суті, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, – це певні легальні фінансові операції, за якими приховується незаконне походження цих

доходів, а в деяких випадках і реальний власник грошей. Процес «відмивання» (легалізації) грошей є досить складним: доходи, отримані злочинним шляхом, проводяться через фінансову систему, щоб приховати їхнє незаконне походження та надати їм вигляду легально набутих. Фактичне отримання цих доходів здійснюється за допомогою незаконних фінансових інструментів та фінансових операцій, які дозволяють приховати справжнє походження, а в деяких випадках і реального власника грошей. Операції з відмивання грошей, як правило, є законними фінансовими операціями. Проте походження використаних у них коштів кримінальне.

Проаналізувавши сутність відмивання грошей, слід звернути увагу на його вплив на основні складові фінансової системи. Якщо говорити про бюджетну сферу, то в даному випадку через значний відтік капіталу через відмивання грошей значно погіршуються умови обслуговування боргових зобов'язань, що не може не позначитися на загальному становищі національних інтересів України. Крім того, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, значно знижує ефективність фіскальної політики. Інвестування компаній у кошти, одержані незаконними діями, дає їм змогу значно прискорити процес нарощування виробничих потужностей, а суб'єкти господарювання, які діють у правовому полі, втрачають свої конкурентні позиції. В результаті знижується прибутковість легальних компаній, що призводить до прямого зменшення бази оподаткування. Одним із основних наслідків тіні є стримування глобалізаційних процесів, насамперед через відсутність бажання в інших країнах мати ненадійного партнера, що призводить до: значного погіршення інвестиційного клімату, скорочення та збільшення інвестиційних ресурсів; погіршення міжнародного іміджу країни; розвиток організованої економічної злочинності; втрата контролю за оплатою праці; корупції.

Водночас відмивання грошей негативно впливає на ряд економічних та фінансових показників, таких як ВВП, структура споживчого попиту, обсяг експорту-імпорту, доходи населення та держави, зайнятість тощо.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, є складним процесом легальних фінансових операцій, за яким приховується незаконне походження цих надходжень, а в деяких випадках і реальний власник грошей.

1.2. Організаційні засади функціонування національної антилегалізаційної системи в умовах євроінтеграційних процесів

Проблема легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, набуває глобальних масштабів і хвилює світову спільноту. Після проголошення незалежності України розпочався процес формування більшості правових інститутів, правової бази країни як незалежної держави. Проте, як і в більшості країн СНД, так звана «тіньова» економіка розвивалася досить швидко. Такий розвиток подій можна пояснити небажанням до радикальних змін у сфері економіки, а також відсутністю (на той час) розробленої нормативної бази, яка б врегульовувала б процедуру здійснення ФМ.

Формування цілісної системи ФМ є не лише міжнародним стандартом, а й передумовою подальшого соціального та економічного розвитку, реформування бюджетної системи та системи соціального забезпечення, ефективного використання майна держави, забезпечення належного рівня економічної зокрема та національної безпеки в цілому.

Аналізуючи антилегалізаційні питання необхідно виділити фінансовий моніторинг (далі ФМ) як один із найефективніших засобів боротьби з такими діяннями.

Серед науковців досить поширеним є бачення сутності ФМ як особливої (специфічної) сфери фінансового контролю (А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко, О. Орлюк, Є. Дмитренко, А. Задоя, А. Клименко) [8] або як система постійного моніторингу, що дає змогу прогнозувати ризики, пов'язані з відмиванням грошей (І. Патюта, І. Бірюков) [35]. Однак такі погляди

створюють певне протиріччя між тим, яке поняття є ширшим. М. Просунін розглядає фінансовий моніторинг як систему правових заходів у сфері забезпечення правопорядку, інформації та контролю, що здійснюються СПФМ та СДФМ, задля недопущення використанню фінансової системи для відмивання грошей. Тобто автор обмежується системою юридичних процедур, які стосуються не моніторингу державних фінансів загалом, а лише легалізаційних операцій та фінансування тероризму [46].

Вивчаючи антилегілізаційні питання необхідно визначити, що на практиці існують дві системи організації антилегалізаційних систем – європейська та американська система протидії відмиванню коштів. Європейська система є більш ліберальною. У ній банки не обов'язково повідомляють спеціально уповноважені органи про всі операції, сума яких перевищує встановлений ліміт. Банківські установи надають інформацію підрозділам фінансової розвідки лише щодо операцій, які вони можуть вважати підозрілими. Щодо американської системи, то вона набагато суворіша. У США банки зобов'язані повідомляти службу фінансової розвідки про всі операції на суму понад 10 000 доларів США [5, с. 70].

Законом України від 6 грудня 2019 р. № 361-ІХ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначено, що фінансовий моніторинг (далі ФМ) – це комплекс заходів, які здійснюються суб'єктами ФМ у сфері запобігання та контролю, у тому числі державний ФМ та первинний ФМ [40]. Держфінмоніторинг України, що діє на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537 «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України», є органом центральної виконавчої влади., який разом з іншими органами ФМ формують інституційну основу системи протидії відмиванню грошей.

Національна система ФМ в її нинішньому вигляді з'явилася в Україні порівняно недавно під впливом міжнародних організацій: Група Егмонт,

FATF – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, MONEYVAL, Базельського комітету, Вольфберської групи, Організації Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародної організація кримінальної поліції (Інтерпол), Євразійська група з боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, Міжнародна організація кримінальної поліції.

Однак, незважаючи на численні прийняті нормативно-правові акти та створені міжнародні організації, відсутня єдина система боротьби зі злочинами у антилегалізаційній сфері, яка була б універсальним орієнтиром для більшості країн. Тобто кожна країна зберігає здатність створити власну систему боротьби з відмиванням грошей, і доцільно застосовувати розроблені міжнародні стандарти. Позитивним наслідком такого підходу є врахування національних особливостей та рівнів розвитку, вільне пристосування до чинного національного законодавства. З іншого боку, країни по-різному визначають основні злочини в схемі «відмивання» (основним злочином є будь-який злочин, який призвів до доходів, які можуть бути предметом іншого злочину).

Таблиця 1.1

Етапи становлення та розвитку національної антилегалізаційної системи

Етап	Період	Нормативно-правові акти
1	2	3
I	2000-2009 рр.	1) Постановою КМУ від 10 січня 2002 р. №35 у складі Міністерства фінансів України утворено Державний департамент фінансового моніторингу; 2) ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (12 червня 2003 р.); 3) Ратифікація Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (4 лютого 2004 р.); 4) Указ Президента України «Про Положення про Державний комітет фінансового моніторингу України» (24 грудня 2004 р.), ознаки: спеціальний статус, вузькоспеціалізований характер діяльності, повноваження поширюються на діяльність фізичних та юридичних осіб незалежно від відомчої підпорядкованості, можливість застосування заходів адміністративного примусу;

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
		5) Держфінмоніторинг провів засідання робочих груп Егмонтської групи у м. Києві, у якому взяли участь 125 представників фінансових розвідок і міжнародних експертів (2007 р.)
II	2010-2012 рр.	Прийнято ряд законодавчих актів, якими: – удосконалено процедуру арешту терористичних активів у цивільному порядку, визначено порядок доступу до таких активів (відповідно до Рекомендацій FATF; – криміналізовано маніпулювання на фондовій біржі; – інсайдерську торгівлю та маніпуляції на фондовій біржі віднесено до предикатних злочинів Україну виключено з процедури постійного моніторингу Комітету MONEYVAL
III	2013-2019 рр.	Верховна Рада України ухвалила ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та фінансування і розповсюдження зброї масового знищення» (набрав чинності 6 лютого 2015 р.) Упродовж 2014 р. прийнято Міністерством фінансів – 2 накази, Міністерством юстиції – 1 наказ, НКЦПФР – 2 рішення, Правління НБУ – 5 постанов, зокрема Постанова № 417 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» (26червня 2017 р.) Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку системи запобігання та протидії легалізації відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та фінансування і розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 р.
IV	2020-2021 рр.	Прийняття нормативних актів, що покращують взаємодію суб'єктів фінансового моніторингу. Наказ Міністерства фінансів України та Держфінмоніторингу України «Порядок інформаційної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу України», Постанова НБУ «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу»

Джерело: складено автором

Національна система ФМ України має нетривалу історію. Початком відліку її існування можна вважати створення вітчизняного підрозділу фінансової розвідки у 2002 р. Державного комітету фінансового моніторингу України. проте не зважаючи на нетривалу історію, національна система змінювалась, вдосконалювалась. Становлення національної системи фінансового моніторингу відбувалося в декілька етапів.

Види фінансового моніторингу представлено на рис. 1.1. Суб'єктами державного фінансового моніторингу є Національний банк України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує

державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та тероризму, Міністерство юстиції України, Національні цінні папери та Комісія фондового ринку, Міністерство цифрової трансформації України та спеціально уповноважений орган [40].

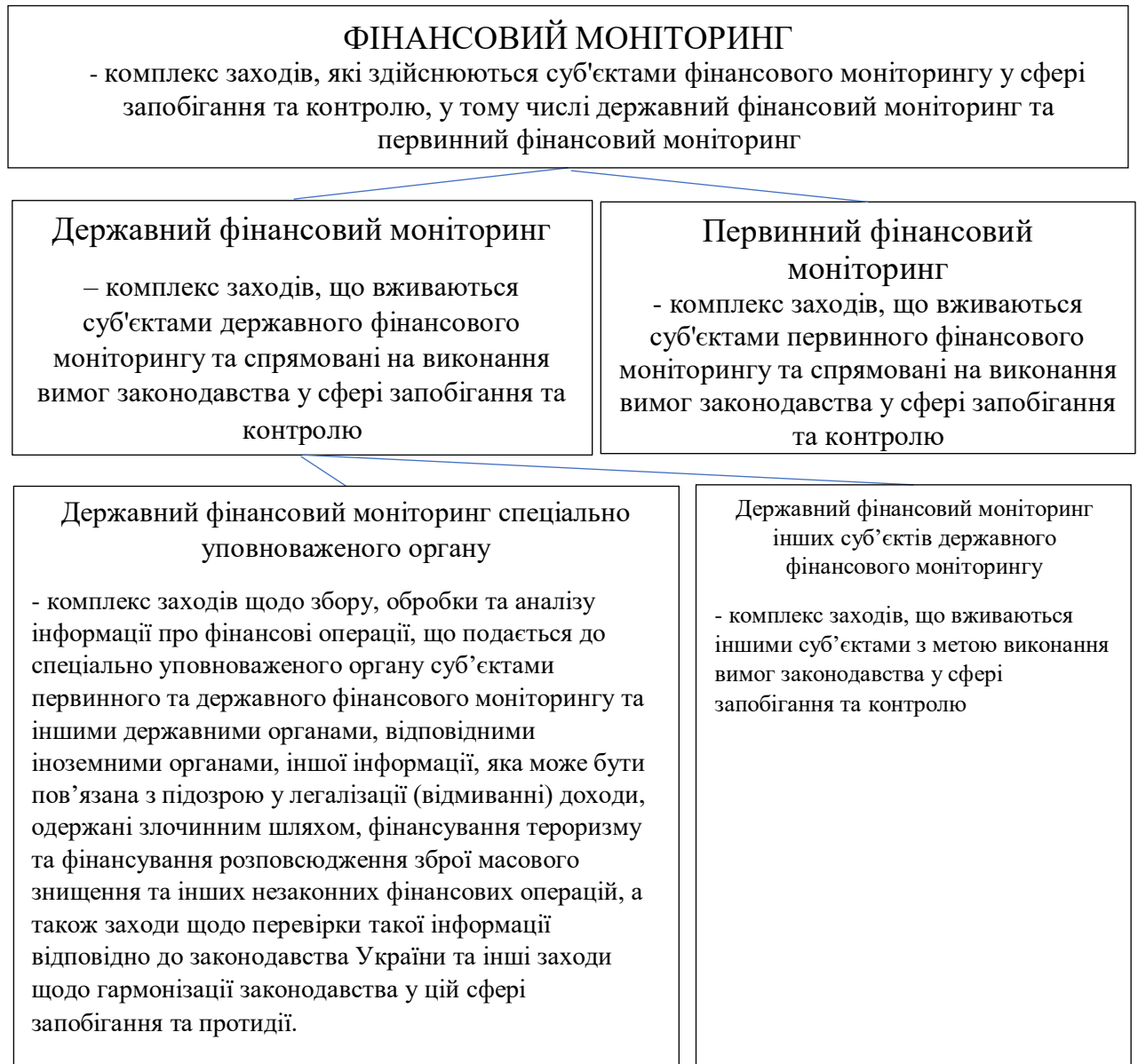

Рис. 1.1. Види ФМ за чинним національним законодавством

Джерело: розроблено автором за [40]

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є:

- 1) банківські установи, страхові компанії (перестраховики), ломбарди, кредитні спілки та інші фінансові установи;
- 2) учасники платіжних систем та платіжні організації;

3) біржі (товарні та інші фондові біржі), тобто ті, що здійснюють ФО з товарами;

4) професійні учасники фондового ринку (ринків цінних паперів);

5) установи, які спеціалізуються на переказі коштів та валютних операцій, оператори поштового зв'язку, інші;

6) філії або представництва іноземних СГ, які надають фінансові послуги в Україні;

7) спеціально визначені СПФМ:

а) аудитори;

б) бухгалтери та особи, що надають послуги із бухобліку,;

в) податкові консультанти;

є) адвокати та адвокатські бюро;

д) нотаріуси;

є) надавачі юридичних послуг;

е) надавачі послуг зі створення, діяльності чи управління юридичними особами;

є) ріелтори та посередники з продажу нерухомого майна, а також суб'єкти господарювання;

є) СГ, які продають дорогоцінні метали та каміння;

з) СГ, які займаються лотереєю та/або азартними іграми;

8) особи, які здійснюють операції з віртуальними активами;

9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають спеціальні фінансові послуги [40].

Таким чином, правова відмінність між системою державного та первинного ФМ виникає в контексті функціонування її суб'єктів і ґрунтується на таких принципах: взаємопов'язаності, повної відповідальності та підконтрольності СПФМ перед суб'єктами СДФМ; невторчання в законну діяльність СПФМ та СДАМ; розмежування завдань та відповідальності; принцип профілактичної роботи суб'єктів системи ФМ.

На думку Акімова А.В., завдання ФМ як складової державної системи фінансового контролю слід поділити на основні (виявлення фінансових злочинів та мінімізація прихованого характеру ФО, які пов'язані зі злочинною діяльністю; запровадження широкого комплексу превентивних дій; діяльність та цілісність фінансової поведінки та допоміжні (методологічне забезпечення належного розкриття та виявлення фінансових злочинів та легалізаційних злочинів, забезпечення переміщення інформації між суб'єктами ФМ та правоохоронними органами тощо) [6].

Первинний ФМ характеризується такими основними функціями:

- нормативно-правовий (організаційно-управлінський) на основі чинного законодавства визначає систему та порядок здійснення ФМ, його виконавців, їх завдання, відповідальність, форми та засоби ФМ;
- контрольно-наглядовий – здійснюється шляхом виявлення та вивчення клієнта, що здійснює фінансову операцію, перевірки його діяльності, порівняння з ними об'єктів операцій, до яких здійснюється ФМ;
- оперативно-аналітичний – включає аналіз змісту ФО та ймовірності ризику відмивання грошей;
- інформаційна – обмін інформацією між СПФМ та СДФМ у зв'язку з підозрілими ФО;
- превентивна – це запобігання СПФМ та СДФМ легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [6].

Механізм взаємодії фінансових установ та економічних регуляторів, які виконують функції регуляторів і наглядових органів, визначено в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та фінансування і розповсюдження зброї масового знищення» [40].

Отже, розглянута система ФМ має базуватися на заявлених засадах здійснення ФМ, а покращення її функціонування можна досягти шляхом налагодження координації діяльності суб'єктів ФМ в Україні та підвищення інформаційної прозорості фінансової системи України.

1.3. Нормативно-правове забезпечення побудови системи фінансового моніторингу в Україні

Вивчення проблем правового регулювання організації та здійснення ФМ має практичне значення. Для цього необхідно систематизувати нормативно-правові акти, що регулюють організацію та здійснення ФМ.

Загалом, першим кроком у створенні антилегалізаційної системи в Україні став Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом» від 22 червня 2000 року № 813 [38]. Цей Указ доручає Державній податковій адміністрації України забезпечити розкриття фактів про ухилення від сплати податків або приховування неправомірних доходів, встановлення їх справжнього характеру та джерел отримання, місця та переміщення, розміру, використання, у тому числі для підприємницької діяльності, господарської, інвестиційної, благодійної діяльності [38].

У січні 2002 р. у складі Міністерства фінансів України було створено Державний департамент фінансового моніторингу України. З 2002 року затверджуються щорічні Програми боротьби з відмиванням грошей. Ці програмні документи описують використання узгоджених заходів різного характеру (правового, організаційного та методичного) для забезпечення виконання 40 рекомендацій FATF, стимулювання співпраці фінансових інститутів правоохоронних органів (вітчизняних та міжнародних). Одночасно зі створенням Державного департаменту фінансового моніторингу наприкінці 2002 р. було прийнято Закон України «Про запобігання та припинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [39]. Доцільно зазначити, що його прийняття стало поворотним моментом у становленні системи фінансового моніторингу в Україні. До набрання чинності цим Законом зусилля всіх органів державної виконавчої влади та Національного банку України були зосереджені на успішній реалізації його

положень, тобто на створенні гнучкої та прозорої системи фінансового моніторингу (відповідно до рекомендацій FATF).

Вагомим стимулом для вдосконалення фінансового моніторингу як способу протидії легалізації злочинних доходів є нова редакція Закону України «Про запобігання та протидію відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення» [40], що спрямована на впровадження антилегалізаційної політики, з врахуванням Рекомендацій FATF. Закон передбачає імплементацію таких змін до законодавства, а саме:

- зменшення з 17 до 4 ознак ФО, інформувати про які СПФМ повині Держфінмоніторингу. Таким чином, обов'язковим буде інформування про готівковіФО, грошовими переказами, державними діячами та клієнтами з країн, які не дотримуються рекомендацій міжнародних та міжурядових організацій, що займаються антилегалізаційною діяльністю;

- збільшено поріг (до 400 000 грн.) для здійснення ФО, про що СПФМ зобов'язані повідомити Держфінмоніторинг;

- з переходом на ризик-орієнтований підхід під час подання інформації про підозрілі ФО СПФМ вводяться адекватні заходи впливу на порушення антилегалізаційного законодавства: від письмових попереджень та великих штрафів до анулювання ліцензій;

- збільшується кількість СПФМ, до якого входять податкові консультанти, особи, що створюють та управляють юридичними особами, або ж здійснюють операції із віртуальними активами;

- модернізується процедура визначення КБВ;

- буде запроваджено механізми регулювання сфери торгівлі віртуальними активами та визначено спеціальний регулятор для суб'єктів цієї сфери;

- удосконалення механізму застосування цільових фінансових санкцій (відповідно до вимог 6 і 7 Рекомендацій FATF та резолюцій Ради Безпеки ООН 1267 і 1373) [48] шляхом запровадження процедури заморожування та

вдосконалення положень, що стосуються міжнародного співробітництва у цій сфері;

- встановити механізм покладання на третіх осіб проведення відповідних перевірок;

- нові вимоги щодо супроводу передачі даних про ініціатора та одержувача коштів;

- внесено зміни до Кримінального кодексу (далі ККУ) та Кримінального процесуального кодексу, зокрема виправлено статтю 209 ККУ.

Загальні вимоги Національного банку України до виконання законодавства України про фінансовий моніторинг банками викладено в «Положенні про здійснення банками фінансового моніторингу» [41]. Це положення регулює належну організацію внутрішньої банківської системи протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму; порядок організації належної системи управління ризиками; порядок надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади відповідального працівника банку; процес верифікації та ідентифікації клієнта.

Механізм взаємодії СПФМ та СДФМ з метою забезпечення обміну інформацією, вимоги та формати таких повідомлень відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та фінансування і розповсюдження зброї масового знищення» [40], затвердженого Порядком інформаційної взаємодії СПФМ та Державної служби фінансового моніторингу України, затвердженого наказом Мінфіну від 04.06.2021 № 322 [36].

Отже, прийняття нової редакції Закону сприяє впровадженню у вітчизняну практику міжнародного досвіду боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

Висновки до розділу 1

Інтеграційні процеси, проникнення цифрових технологій у фінансову сферу, спрощення трансакцій актуалізувати проблеми протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванню тероризму. Економічно розвинуті країни ведуть активну боротьбу з легалізацією злочинних доходів. Бажання України вступити та Європейського союзу та стати повноцінним членом світового господарства вимагає здійснення антилегалізаційних заходів. Фінансовий моніторинг – дієвий механізм запобігання та протидії легалізації злочинних доходів.

Національна система фінансового моніторингу України почала формування у 2002 р. шляхом створення вітчизняного підрозділу фінансової розвідки – Державної служби фінансового моніторингу України. Система фінансового моніторингу є дворівневою – державний фінансовий моніторинг та первинний фінансовий моніторинг. Чинне законодавство визначає суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, механізм їх взаємодії та обміну інформацією.

Розвито системи фінансового моніторингу України відбувався поетапно. На першому етапі було створено підрозділ фінансової розвідки та прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму». На другому етапі відбувалося ратифікація міжнародних антилегалізаційних актів вдосконалення механізму здійснення фінансового моніторингу. Третій етап характеризується реформування підрозділу фінансової розвідки та прийняттям закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». На сучасному етапі прийнято у новій редакції закон, який передбачає запровадження ризик-орієнтованого підходу Спри здійсненні фінансового моніторингу.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Аналіз масштабів поширення предикатних злочинів та легалізації злочинних доходів

Специфікою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом є те, що ці злочини є вторинними, оскільки реалізуються доходи, які є наслідком інших злочинів. Однією з ознак майна, яке є предметом злочину, передбаченого ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), є безпосереднє його походження від іншого суспільно небезпечного діяння, яке передувало самій легалізації. Тобто предмет злочину безпосередньо пов'язаний із певним предикатним протиправним суспільно небезпечним діянням, його обов'язковою ознакою є злочинне походження [24]. Для кваліфікації злочину за ст. 209 КК не використовується особливий злочинний спосіб, за допомогою якого було отримано злочинні доходи. До предикатних злочинів можна віднести злочини проти власності, отримання хабарів, контрабанда, шахрайство з фінансовими ресурсами, ухилення від сплати податків, вбивство з корисних мотивів, незаконне використання товарних знаків, виготовлення, збирання та поширення порнографічної продукції тощо.

Предикатні злочини – це діяння, яке є початковим (визначним), тобто початковий злочин іншого злочинного діяння, що вчиняється після нього, та пов'язане з ним безпосередньо [24].

Щодо формулювання сутності предикатного злочину у міжнародному праві, то вперше його визначення було сформульовано в Конвенції Ради Європи №41, в якій йдеться про будь-який злочин, у результаті якого одержані доходи, які можуть бути предметом такого злочину, як відмивання. Активи (майно_ вважаються отриманим злочинним шляхом, якщо воно прямо чи опосередковано одержано внаслідок кримінального правопорушення.

Справедливо зазначити, що в країні не ведеться окремої статистики предикатних злочинів. Доцільно виокремити такі найпоширеніші предикатні злочини:

1. Корупційні дії посадових осіб. Правова природа походження цього джерела полягає в тому, що воно надає посадовим особам органів державної влади чи місцевого самоврядування низку значних повноважень, які вони часто використовують для власного збагачення.

Корупція залишається одним із найважливіших організаційно-управлінських чинників економічної злочинності в Україні. Результати проведеного у 2020 р. Національним агентством з питань запобігання корупції опитування показали, що 69 % опитаних вважають корупцію дуже серйозною проблемою України, а 22,2 % опитаних вказали що ця проблема є «скоріше серйозною». Зазначимо, що більш серйозною проблемою є військові дії у Донецькій та Луганські областях, про що вказали 72,7 % опитаних [22].

За даними міжнародної неурядової організації Transparency International, яка розраховує індекси корупції в 180 країнах, у 2020 році Україна посіла 117 місце з 33 балами в індексі сприйняття корупції (CPI) [13]. Тобто, незважаючи на радикальні зміни в системі протидії корупції, які відбулися в Україні за останні роки, рівень корупції залишається досить високим. Окрім того, що корупція руйнує моральні устої в суспільстві, вона негативно позначається на іміджі країни та є досить «дорогою». Так, держсекретар США Ентоні Блінкен на міжнародній конференції Ukraine Reform Conference у Вільнюсі заявив, що Україна через корупцію втрачає приблизно 30% свого ВВП [45].

На рис. 2.1, наведено дані щодо кількості зареєстрованих корупційних злочинів, а саме: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст.191 ККУ), одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ), зловживання владою та службовим становищем (ст. 364 ККУ), зловживання впливом (ст.369-2 ККУ) [24].

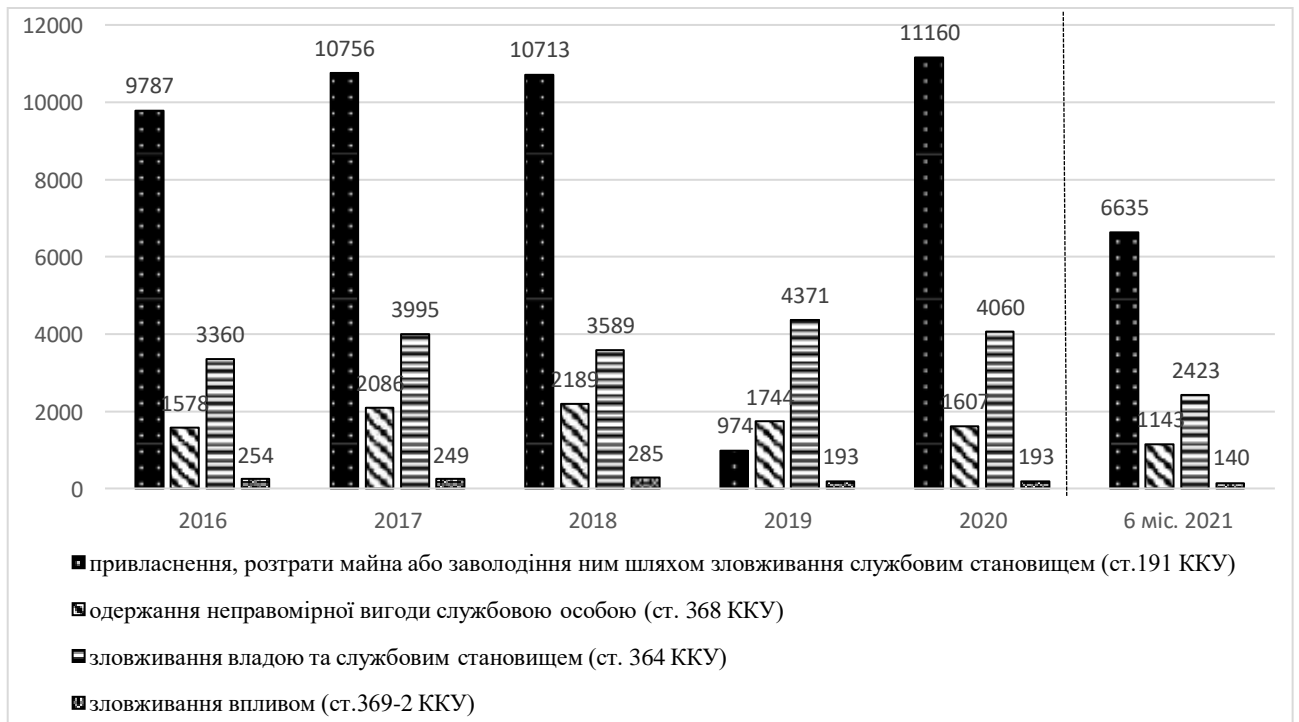

Рис. 2.1. Кількість зареєстрованих корупційних злочинів в Україні упродовж 2016-2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [23]

Як видно з рис. 2.1, упродовж досліджуваного періоду зареєстровано найбільше правопорушень за ст. 191 ККУ. Так, якщо у 2016 р. було зареєстровано 9787 таких правопорушень, то в 2020 р. вже 11160 правопорушень. За цією статтею найбільше підозр було вручено правоохоронними органами у 2018 р. – 5953 підозри та направлено до суду 5347 проваджень, а засуджено за найбільше цією статтею засуджено осіб у 2019 р. – 340 осіб.

Другим на кількістю вчинених злочинів є зловживання владою та службовим становищем (ст.364 ККУ): у 2016 р. 3360 злочинів, у 2017 р. – 3995, у 2018 р. – 3589, у 2019 р. – 4371, а у 2020 р. – 4060. Щодо вручених підозр та скерованих до суду проваджень за цією статтею, то найбільшу їх кількість спостерігаємо у 2018 р. (відповідно 301 та 250), а засуджених осіб за цією статтею найменше: у 2016 р. – 22, 2017 р. – 16, 2018 р. – 5, 2019 р. – 2, а у 2020 р. 6 вироків [23].

2. Шахрайство. Найпоширенішим прикладом у цій справі є розкрадання коштів з банківських установ. Окрім того легалізація «брудних» коштів передбачає використання банківських установ у злочинних цілях. Через відсутність дієвої системи фінансового моніторингу в переважній більшості банків саме банки серед інших фінансових посередників найчастіше використовуються з метою легалізації. Часто-густо банківські установи несвідомо стають співучасниками злочинів сфери легалізації «брудних» коштів. Нелегально отримані кошти потрапляють у фінансову систему країни шляхом розміщення їх у банківській установі. Надалі розпочинаються процеси маскуванню джерела коштів та їх вилучення з цього джерела. Ці кошти можуть використовувати для кредитування фіктивних компаній, які в свою чергу оплачують певні сторонні послуги. У разі, коли доходи, отримані злочинним шляхом, використовуються для придбання певних матеріальних або фінансових активів, вони автоматично потрапляють у реальний сектор економіки, а в результаті подальшої діяльності легалізуються. Основною метою етапу інтеграції коштів є їх інвестування в легальну економічну систему, щоб правоохоронні органи не сумнівалися в законності їх джерела. Звичайним способом приховування та легалізації коштів через банк є використання індивідуальних рахунків. Отже, зловмисники можуть під виглядом певної компанії (часто невідомої або створеної менше ніж за рік) відкривати рахунки в різних банках, або розпорошувати «брудні» гроші на такі дії, які б не викликали підозр, а потім і на них. були б проведені маніпуляції, які призвели б до легалізації цих коштів [6].

Іншим поширеним методом відмивання грошей є банківські платежі у вигляді заробітної плати або гонорару (фінансова допомога, компенсація або безпроцентний кредит) на користь фізичної особи чи організації. Завдяки таким операціям за допомогою банківських установ можна відмити або приховати від оподаткування значні суми грошей.

3. Державний сектор економіки. Основна проблема цього джерела легалізації, насамперед, полягає в тому, що працівники державних установ не

зацікавлені в покращенні результатів діяльності, а тому зосереджують свої дії на залученні додаткового доходу від власної незаконної діяльності. Типовими прикладами в даному випадку є маніпуляції з тендерними закупівлями, фінансові розкрадання з перерахуванням коштів держпідприємств за послуги, які їм фактично не надавалися, тощо.

Проведені Державною аудиторською службою України у 2020 р. перевірки виявили збитки фінансових та матеріальних ресурсів на понад 15,1 млрд. грн. (рис. 2.4).

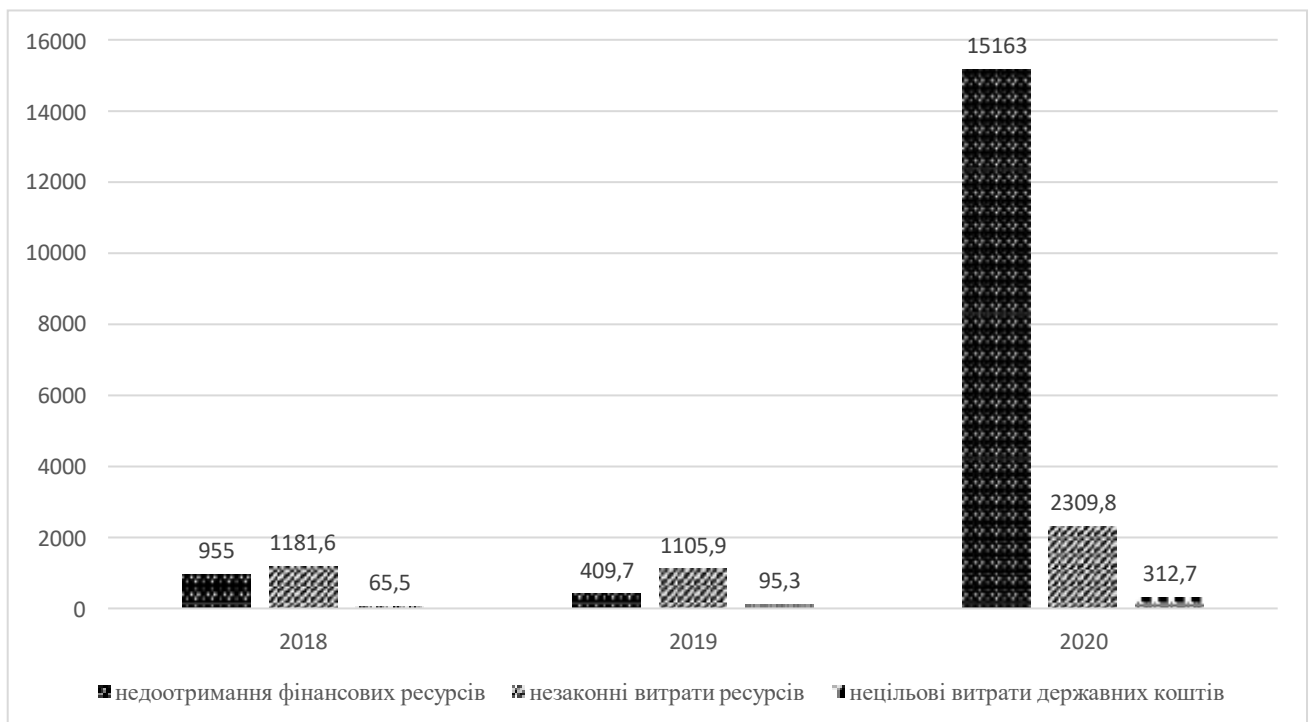

Рис 2.2. Суми втрат державних ресурсів виявлених органами Держаудитслужби України упродовж 2018-2020 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [14]

Як видно з рис. 2.2, найбільші збитки держава отримала від недоотримання фінансових ресурсів в результаті продажу товарів, робіт та послуг державних підприємств та передача у безоплатну оренду природних та матеріальних ресурсів за заниженими цінами.

Зокрема, через незаконні дії окремих менеджерів, продаж товарів, робіт та послуг за зниженими цінами, безкоштовну оренду природних та матеріальних ресурсів тощо. Бюджети всіх рівнів, бюджетні установи та

організації, компанії втратили можливість отримати прострочені доходи на суму понад 151,6 млрд. грн., у тому числі бюджети різних рівнів – понад 119,0 млрд. грн. Близько 2,8 млрд. грн. незаконних та ненавмисних витрат та нестачі матеріальних та фінансових ресурсів, у тому числі близько 1,8 млрд. грн.

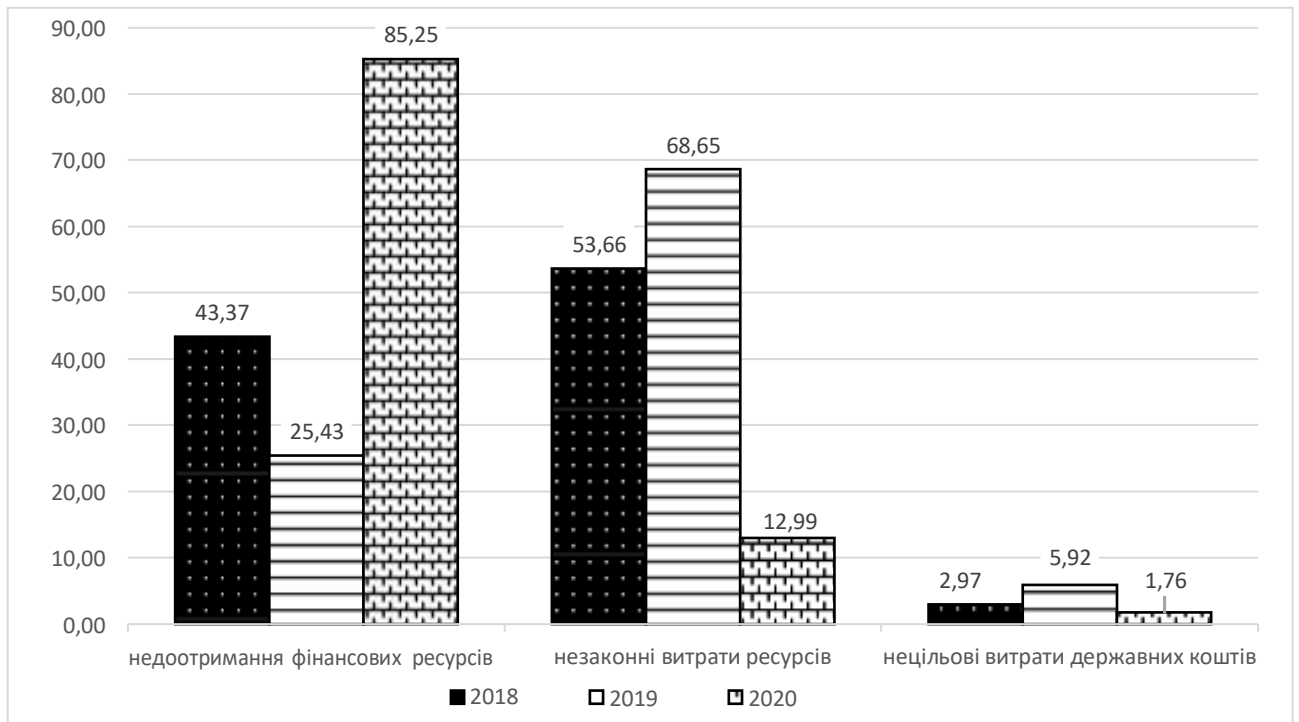

Рис. 2.3. Структура порушень, виявлених Державною аудиторською службою України упродовж 2018-2020 рр., %

Джерело: складено автором за даними [14]

Щодо питомої ваги порушень, то найбільша частка у 2020 р. припадає на недоотримання фінансових ресурсів державними підприємствами. 85,25% збитків, наданих державі були завдані саме в результаті скоєння таких порушень.

4. Кіберзлочинність. Стрімкий розвиток інформаційних технологій у фінансовій системі призвів до появи таких схем легалізації: фінансові операції для віддаленого доступу до банківських систем, шахрайство з платіжними картками для отримання персональних даних. У майбутньому така інформація та доходи будуть конвертовані у валюту, криптовалюту чи товари через різноманітні інтернет-магазини [16].

Сьогодні кіберзлочинність є однією з найбільш динамічних груп соціально небезпечних втручань. Найбільш уразливими для кіберзлочинності в банківському секторі є онлайн-сервіси або послуги віддаленого доступу клієнтів до власних банківських рахунків, а також електронні гаманці з «прив'язаними» картковими рахунками на них. Випадки розкрадання коштів з рахунків клієнтів банківські установи постійно зростають. Упродовж 2020 р. в Україні зафіксовано майже 72 тисячі випадків шахрайських дій із платіжними картками, 58% із них – в інтернеті. Так, у першому півріччі 2020 р. банки повідомили про фіксацію 47,5 тис. випадків шахрайства з картками на загальну суму 86,4 млн грн, тоді як за перше півріччя 2019 року було зафіксовано 34,7 тис. випадків на 72,6 млн грн. [15].

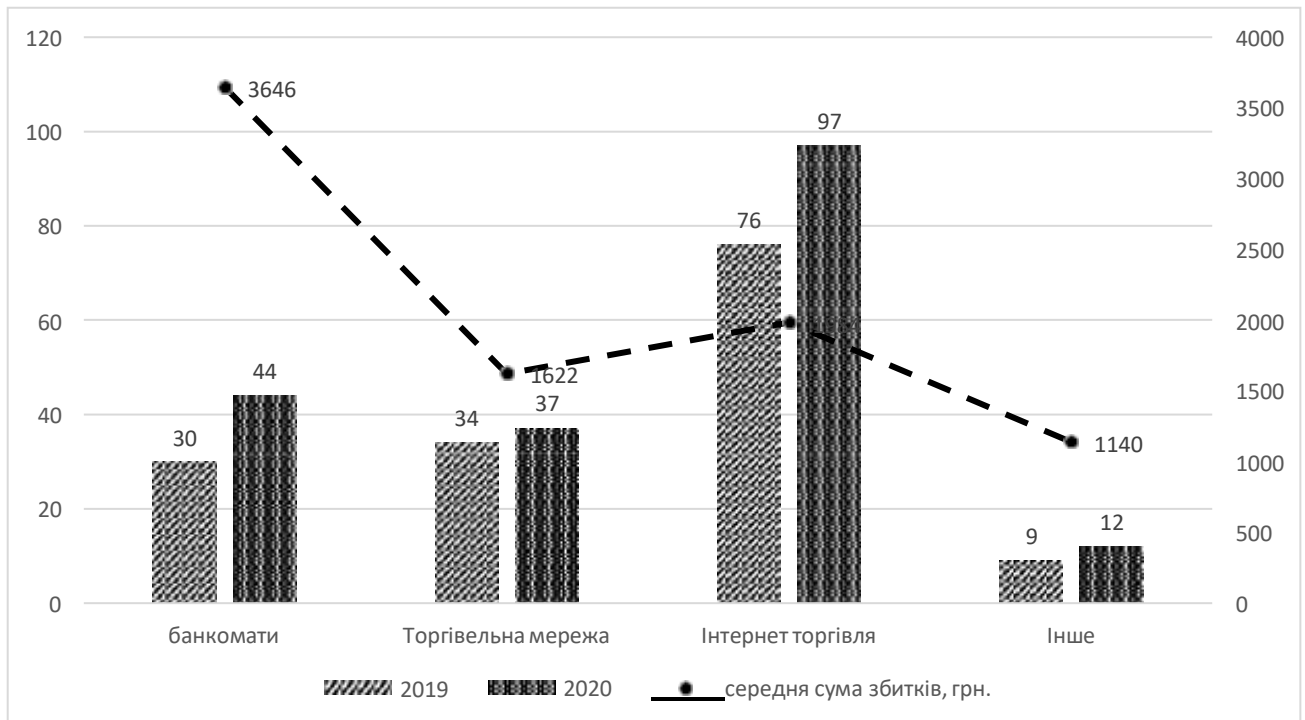

Рис. 2.4. Збитки від незаконних дій із платіжними картками у 2019-2020 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [16]

Найпоширенішими способами відмивання грошей, якими користуються кіберзлочинці, є:

- перерахування коштів на карткові та корпоративні рахунки фізичних осіб з подальшим зняттям готівки, у тому числі через банкомати тощо;

- переказ коштів через рахунки фізичних та юридичних осіб з подальшою купівлею товарів і послуг через Інтернет;
- перерахування коштів на електронні гроші та подальша обробка або придбання товарів;
- обмін/розміщення коштів на електронні гаманці.

Щодо інструментів, які найчастіше використовуються з метою відмивання «брудних» коштів, то до них доцільно віднести такі:

1. Цінні папери. Поширення схем відмивання з використанням цінних паперів полягає в самій їх специфіці, тобто особливості деяких з них дозволяють замаскувати реальні фінансові операції, що входять до схеми.

2. Земля. Хорошим прикладом схеми з безпосереднім використанням цього активу є купівля резидентом України землі у кредит у нерезидента. Тоді нерезидент розпоряджається всім майном боржника-резидента на свою користь шляхом погашення кредиту.

3. Нерухомість. Найпоширенішим способом легалізації доходів у даному випадку є використання соціально вразливих верств населення шляхом конфіскації майна через підробку документів з подальшою реалізацією цього майна іншим (третім) особам.

4. Використання високоліквідних активів, таких як золото, діаманти, різні ювелірні вироби тощо. Виникнення схеми з використанням високоліквідних коштів в Україні є наслідком розвиненої контрабанди, а також високого рівня корупції в прикордонному та митному контролі. Використання цих схем легалізації дозволяє громадянам значно завищувати ціну на таке майно та використовує його як платіжний засіб у багатьох країнах із слабким контролем за обігом таких речей.

У дослідженні основних інститутів, які шахраї використовують при легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, можна сказати, що найбільш поширеними є: банківські установи, страхові компанії, ломбарди та кредитні спілки. Слід додати, що сам характер використання таких закладів

безпосередньо залежить від специфіки наданих ними послуг. Типологізація схем відмивання грошей засвідчила, що найпоширенішими з них є такі:

1. Переказ коштів через банки. Ця схема фактично визнається основою схем відмивання грошей, оскільки в процесі його використання фізичні особи практично не відчують труднощів у переказі коштів будь-кому в будь-якій країні.

2. Конвертаційні центри часто є фіктивними підприємствами чи установами, керівники яких також беруть участь у процесі відмивання грошей. У переважній більшості випадків такі компанії проводять схеми відмивання грошей під виглядом надання фінансової чи благодійної допомоги.

3. Використання платіжних систем. Хорошим прикладом використання цього каналу є переказ, як правило, громадянам інших країн коштів з карткових рахунків за допомогою платіжних систем. Застосування цієї схеми можлива насамперед через несанкціонований доступ до рахунків клієнтів фінансових установ.

4. Контрабанда. Задля приховування майна або легалізації злочинних доходів під час проходження кордону з грошима чи високоліквідними активами не дотримуються правил митного контролю, частково через неефективність державних органів та незахищеність українського кордону.

Проаналізувавши основні схеми відмивання грошей, слід звернути увагу на їх вплив на основні складові фінансової системи. Якщо говорити про бюджетну сферу, то в даному випадку через значний відтік капіталу через відмивання грошей значно погіршуються умови обслуговування боргових зобов'язань, що не може не позначитися на загальному становищі національних інтересів України. Крім того, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, значно знижує ефективність фіскальної політики. Інвестування у підприємства кошти, одержані незаконними шляхом, дає їм змогу значно прискорити процес нарощування виробничих потужностей, а суб'єкти господарювання, які діють у правовому полі, втрачають свої конкурентні позиції. В результаті знижується прибутковість легальних

підприємств, що призводить до прямого зменшення бази оподаткування. Водночас відмивання грошей негативно впливає на ряд економічних та фінансових показників, таких як ВВП, структура споживчого попиту, обсяг експорту-імпорту, доходи населення та держави, зайнятість тощо.

Поширення легалізаційних процесів стримує інтеграцію України у світову економіку. Економічно розвинуті країни не бажають мати ненадійного партнера. Це призводить до значного погіршення інвестиційного клімату, відтік інвестиційних ресурсів; погіршення міжнародного іміджу країни; розвиток організованої економічної злочинності; втрата контролю за оплатою праці; поширення корупції.

2.2. Результативність національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

Ефективне функціонування фінансової системи відповідно до міжнародних стандартів є дуже важливим для подальшого розвитку України. Одним із її факторів є наявність досконалого механізму профілактики кримінальних правопорушень у цій сфері, з метою протидії їм, зокрема мінімізації латентності кримінальних правопорушень щодо відмивання злочинних доходів.

Завданням держави є забезпечення добробуту усієї нації та стабільність розвитку громадянського суспільства. Будь-яка концепція ефективності державного управління, включаючи боротьбу з відмиванням «брудних» коштів, повинна враховувати не лише економічні, людські ресурси та можливості, а й соціальні потреби. У зв'язку з цим важливим вважається аналіз ефективності механізмів державного регулювання процесу запобігання протидії розвитку відмивання злочинних доходів.

Проблема відмивання грошей є не лише фінансовою, а й соціальною, оскільки приховувати доходи можна не лише для уникнення оподаткування, а

й доходи, отримані від злочинів, зокрема, від продажу наркотиків, зброї, работоргівлю тощо. Таким чином, тіньові грошові потоки створюють не лише значні фінансові проблеми (нестача коштів з державного та місцевих бюджетів), а й гостру соціальну проблему – здійснення заборонених видів діяльності. Дослідження показують, що річний світовий фінансовий оборот становить від 590 мільярдів до 1,5 трлн. дол. США, набутих злочинним шляхом, що становить від 2 до 5% світового ВВП. Легалізація таких значних обсягів неправомірно отриманих доходів пов'язана з відмінностями в законодавчих базах різних країн – у разі надходження коштів з однієї країни в іншу, а також із недоліками національного законодавства (відмивання грошей шляхом створення спеціальних установ, діяльність яких не підлягають суворому регулюванню). Тому створення ефективної та всеосяжної глобальної мережі протидії легалізації злочинних доходів є об'єктивною потребою сучасного суспільства.

Як зазначалось вище, система фінансового моніторингу України є дворівневою – суб'єкти державного фінансового моніторингу та суб'єкти первинного фінансового моніторингу [40]. Спеціально уповноваженим органом, що забезпечує реалізацію політики у сфері протидії відмиванню злочинних коштів та фінансування тероризму є Державно служба фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг України).

Відповідно до передбачених законодавством повноважень Держфінмоніторинг України збирає та обробляє інформацію про підозрілі фінансові операції. Інформація про підозрілі фінансові операції (ФО) надходить з таких джерел:

- від суб'єктів первинного ФМ (СПФМ);
- від правоохоронних органів;
- від суб'єктів державного ФМ;
- від іноземних підрозділів фінансової розвідки.

Держфінмоніторинг України здійснює облік СПФМ. Так, станом на 01 січня 2021 року 22 451 СПФМ (з них відокремлені підрозділи – 11079).

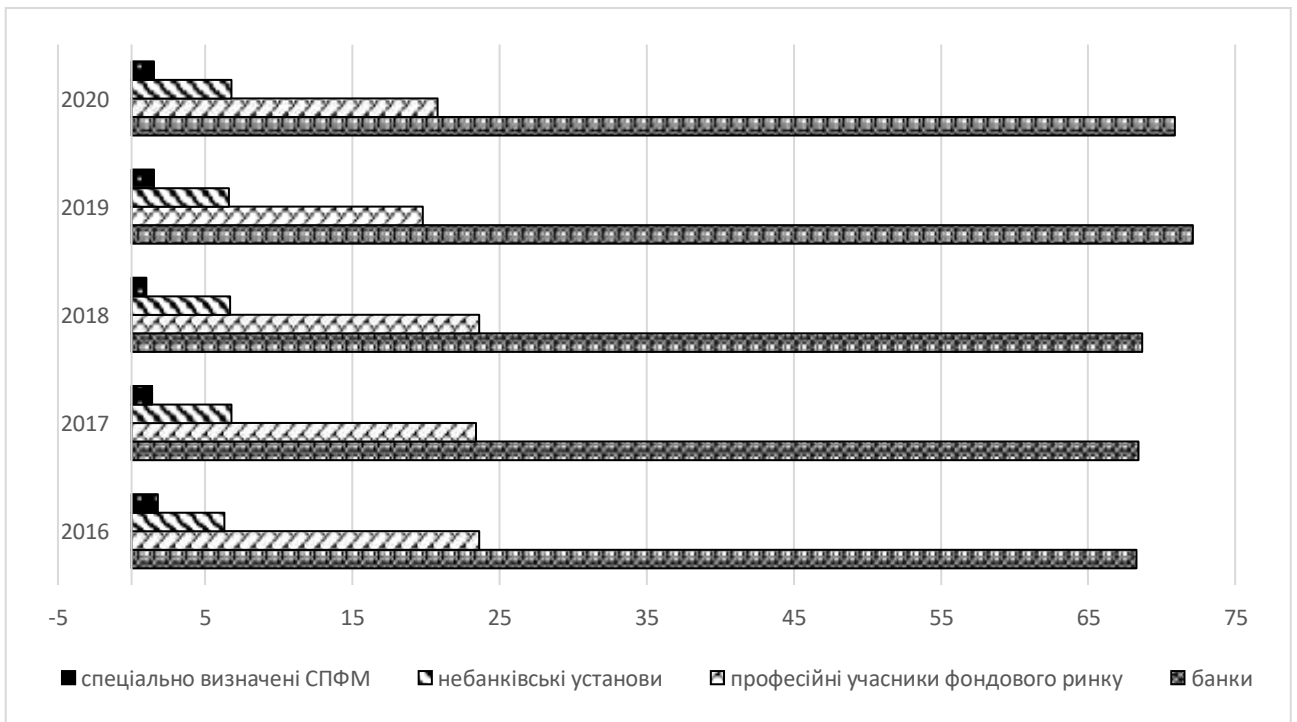

Рис. 2.5. Питома вага СПФМ, що перебувають на обліку у Держфінмоніторингу упродовж 2016-2020 рр.,%

Джерело: складено автором за даними [14]

Важливого значення в державному механізмі стримування розвитку незаконної економічної діяльності набуває фінансовий моніторинг. З початку роботи інформаційно-аналітичної системи Держфінмоніторингу отримав та обробив 53 585 101 повідомлення про ФО, що підлягають ФМ (з них 4 744 115 упродовж 2020 року) (рис. 2.6).

Як видно з рис. 2.5, упродовж 2020 р. Держфінмоніторингом України опрацьовано на 58,7% повідомлень менше, ніж у 2019 р. Така зміна пов'язана із набранням чинності Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», яким передбачено підвищення порогових сум. Зазначимо, що з 29 квітня 2020 р. збільшилась кількість підозрілих фінансових операцій з одночасним зменшенням частки порогових фінансових операцій.

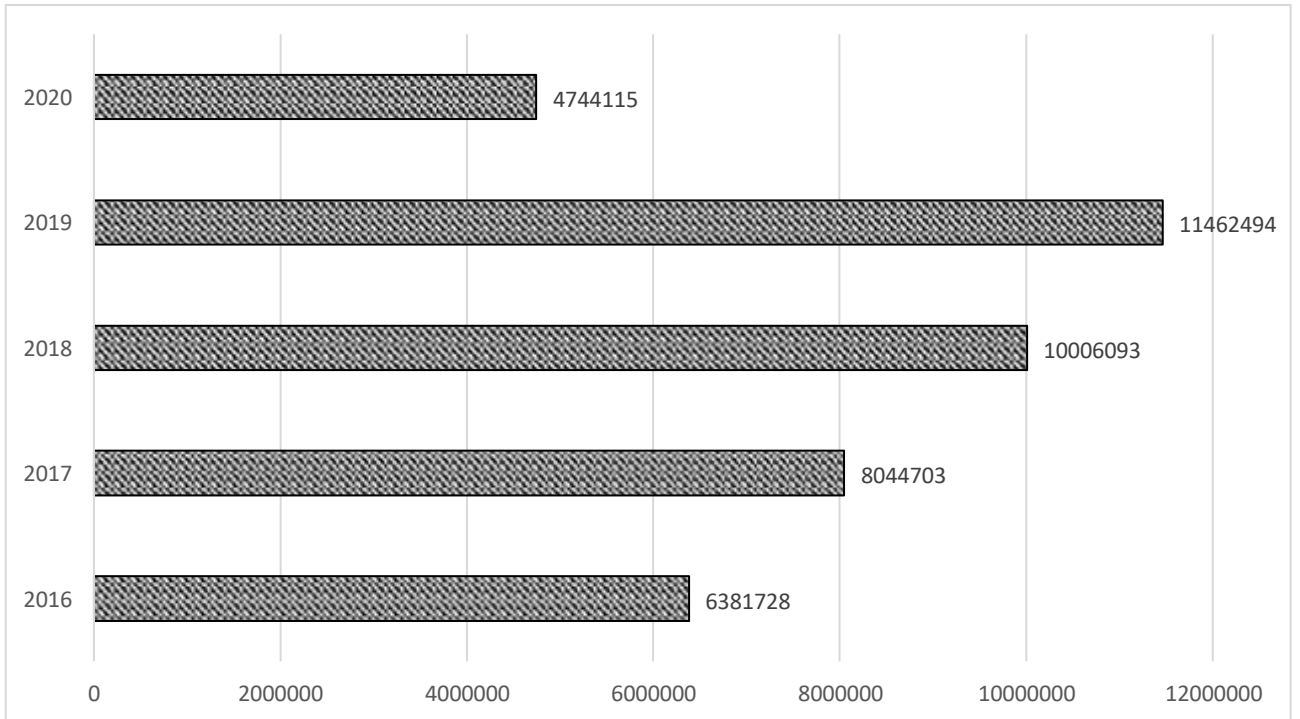

Рис. 2.6. Динаміка інформування про фінансові операції від суб'єктів первинного фінансового моніторингу упродовж 2016-2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [14]

Традиційно найбільш активними серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу є банківські установи (рис. 2.7).

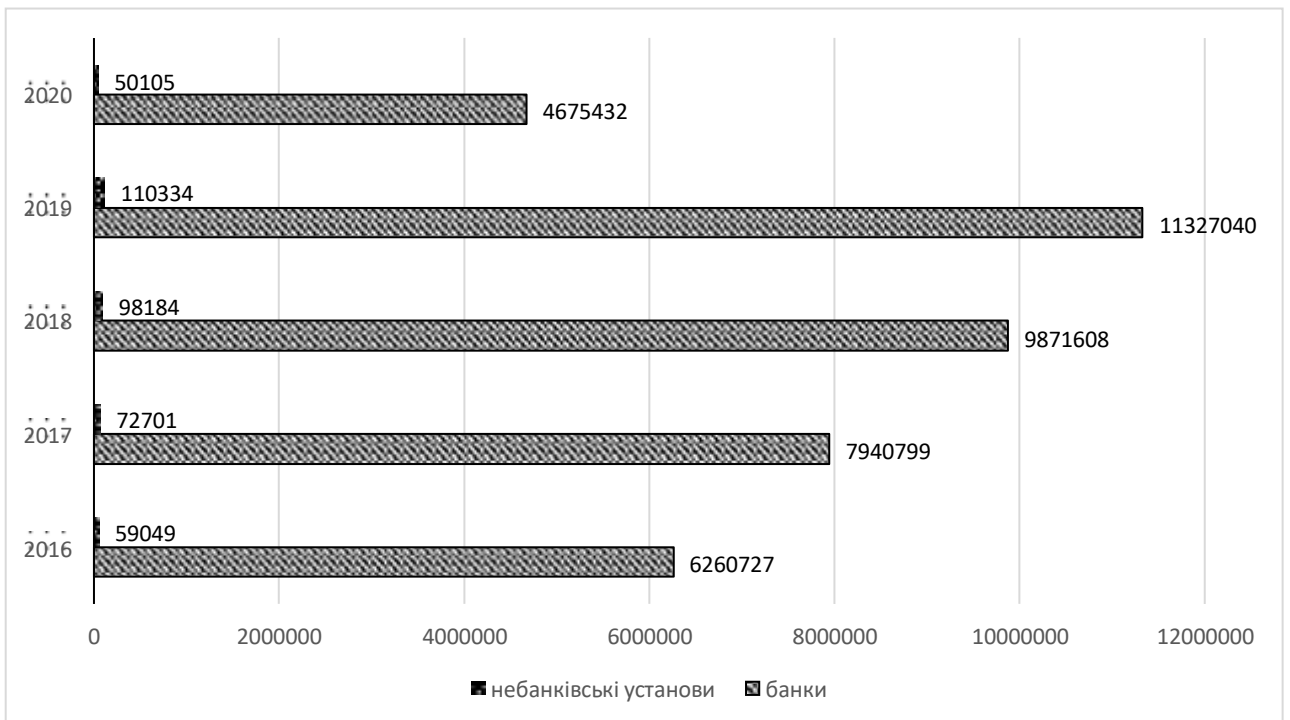

Рис. 2.7. Динаміка отриманих повідомлень в розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу упродовж 2016-2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [14]

Держфінмоніторинг проводить комплексний аналіз отриманих повідомлень та виявлених фінансових потоків у різних секторах фінансового ринку. Первинна аналітична обробка повідомлень здійснюється в аналітичному сегменті Єдиної інформаційної системи Держфінмоніторингу України. Усі отримані повідомлення розподіляються за ступенем ризику. Отримані повідомлення підлягають ретельному аналізу з урахуванням всієї наявної інформації. За результатами такого аналізу створюються файли фінансових розслідувань. Так, протягом 2020 року для активної роботи було відібрано 1 229 660 повідомлення про ФО, що стало основою для формування 2 859 файлів. Для порівняння, у 2019 р. відібрано 530393 повідомлення, а сформовано 2861 досьє. Досьє аналізуються, щоб визначити, чи є підстави вважати, що операція може бути пов'язана з відмиванням грошей.

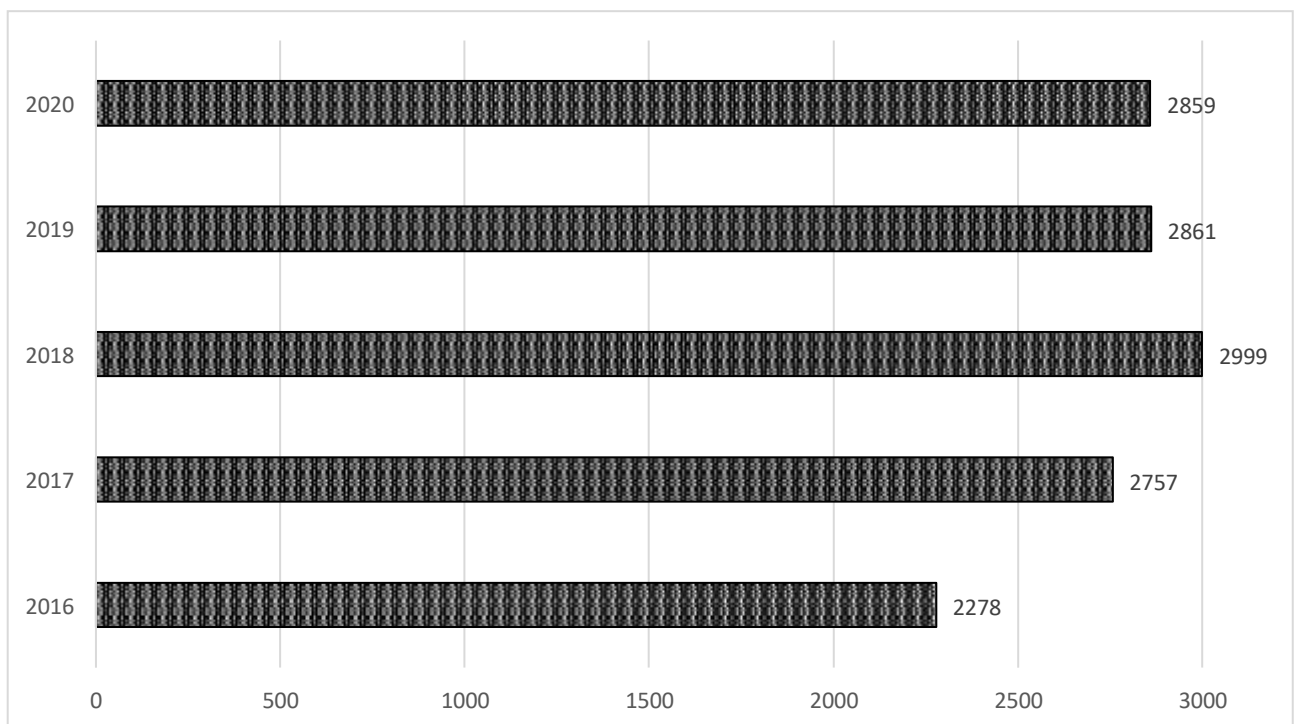

Рис. 2.8. Динаміка формування досьє Держфінмоніторингом України впродовж 2016-2020 рр., повідомлень

Джерело: складено автором за даними [14]

Щодо роботи із підготовки узагальнюючих матеріалів, то у 2020 р. Держфінмоніторинг України значно збільшив число досьє (рис. 2.9).

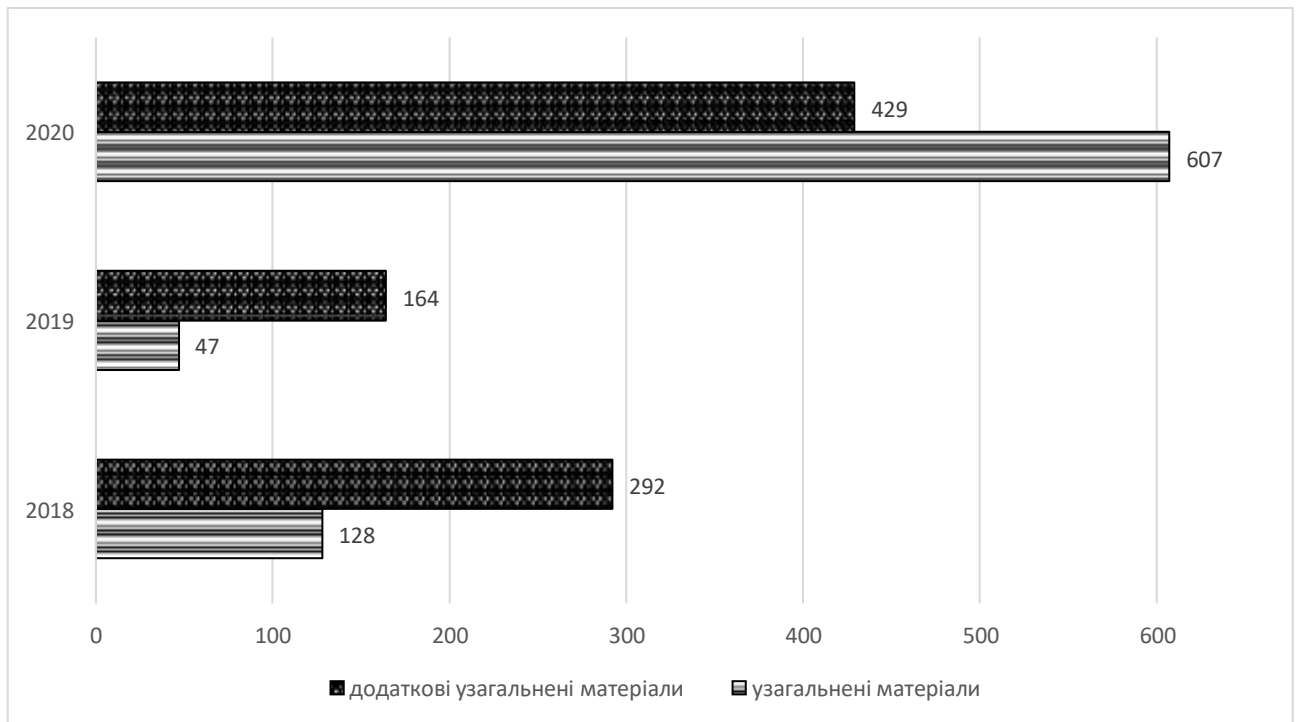

Рис. 2.9. Динаміка підготовлених Держфінмоніторингом України матеріалів упродовж 2018-2020 рр., од. матеріалів

Джерело: складено за даними [14]

У 2020 р. Держфінмоніторинг підготував в 3,74 рази більше узагальнених матеріалів, аніж у 2018 р. Щодо додаткових узагальнених матеріалів, то їх кількість збільшилась на 46%. у підготовлених у 2020 р. матеріалах розкриваються підозрілі фінансові операції на загальну суму 76,2 млрд. грн. – на 68 млрд. грн. по операціях, пов’язаних із легалізацією злочинних коштів, та на 8,2 млрд. грн., пов’язані з учиненням інших злочинів.

Підготовлені матеріали скеровуються до відповідних правоохоронних органів. Дані рисунку 2.10 свідчать про підвищення результативності роботи Держфінмоніторингу України. проте результативність роботи спеціально уповноваженого органу не може свідчити про ефективність та дієвість всієї системи фінансового моніторингу. Практична відсутність судових рішень щодо кримінальних правопорушень, пов’язаних з відмиванням грошей у підготовлених Держфінмоніторингом матеріалах, нівелює діяльність не лише цього органу виконавчої влади, а й усієї системи протидії.

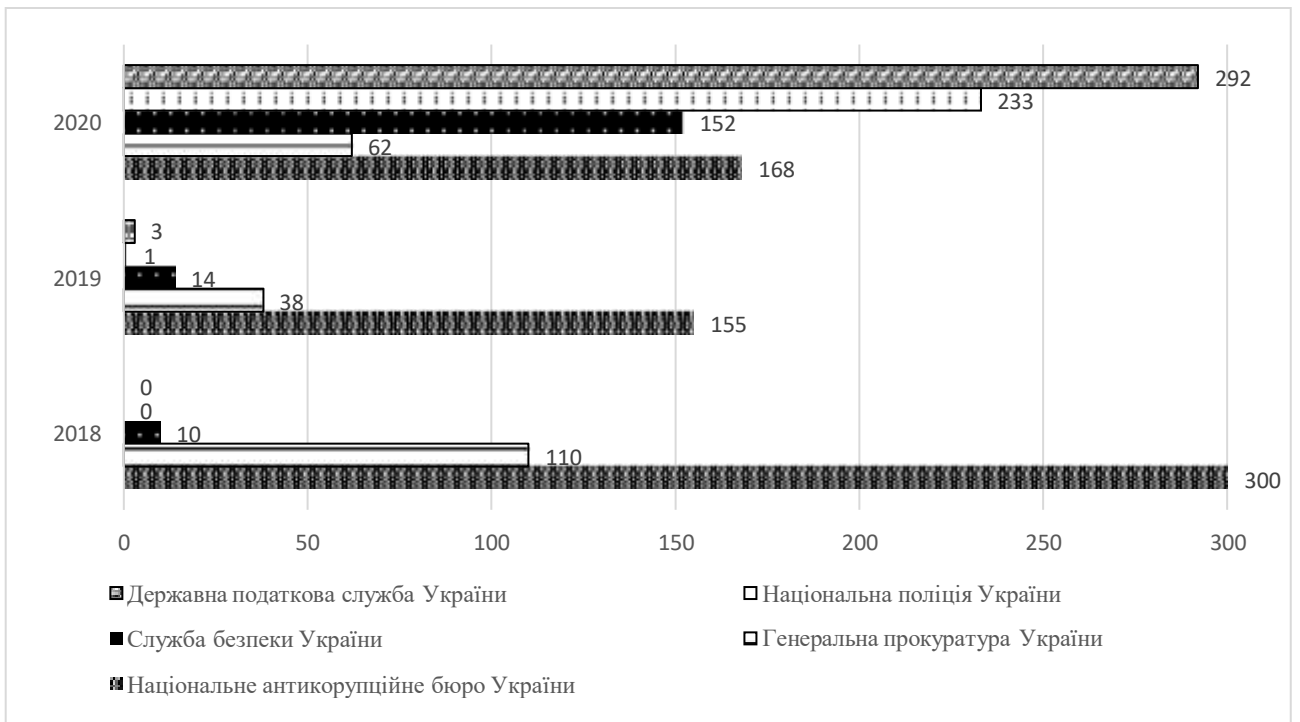

Рис. 2.10. Динаміка переданих Держфінмоніторингом України до правоохоронних органів узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів упродовж 2018-2020 рр.

Джерело: складено за даними [14]

Як бачимо з наведеного аналізу, Держфінмоніторинг систематично надає правоохоронним органам значну кількість узагальненого матеріалу про такі операції, але кількість кримінальних справ, переданих до суду, вкрай мала.

Однією з головних проблем глобалізації фінансових ринків є легалізаційних процесів. Організовані злочинні угруповання, використовуючи слабкі сторони механізмів регулювання національної фінансової системи, здійснюють перекази коштів між країнами. Тому велике значення має для забезпечення національної безпеки має налагодження ефективної роботи національної системи фінансового моніторингу.

Висновки до розділу 2

Злочини, пов'язані із відмиванням брудних коштів є специфічними, оскільки виникають у результатів вчинення інших злочинів (предикатних), в результатів яких і виникли доходи, сформувалися активи. До предикатних злочинів відносять будь-які злочини, вчинення яких стало причиною виникнення злочинних доходів. Зазначимо, що в країні не ведеться статистики предикатних злочинів. Зазвичай до предикатних злочинів відносять корупційні злочини, шахрайство, розкрадання та нецільове використання державного майна, кіберзлочини.

Серйозною проблемою для України є корупція. За результатами опитування, корупція поряд із військовими діями на Сході України визнається є основними проблемами, які загрожують українській державі. Упродовж останнього періоду здійснено чимало антикорупційних заходів, створено антикорупційні органи, проте говорити про високу їх ефективність не доводиться. За результатами дослідження, яке щорічно проводить Transparency International Україна посіла за значенням індексу сприйняття корупції у 2020 р. 117 місце з результатом 33 бали. За різними даними щорічно Україна втрачає близько третини ВВП від вчинення корупційних дій. Суттєвої шкоди державі завдають злочини пов'язані із нецільовим використанням державного майна, розкрадання державних коштів.

Національна система фінансового моніторингу є відносно молодого. Свою історію вона розпочала з 2002 р. За період свого існування антилегалізаційна система модернізувалася та еволюціонування. Зазначимо, що Держфінмоніторинг України щорічно збільшує число опрацьованих повідомлень про фінансові операції, підготовлених матеріалів та додаткових матеріалів. Підвищенню ефективності функціонування національної системи фінансового моніторингу України сприятиме вдосконалення судової системи та покращення організації співпраці Держфінмоніторингу з правоохоронними органами.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

3.1. Зарубіжний досвід організації національної системи протидії легалізації злочинних доходів та можливість його імплементації в Україні

В сучасних умовах трансформаційних та глобалізаційних змін однією з найбільш актуальних і нагальних світових проблем є злочинні доходи та їх подальша легалізація. Щороку за допомогою широкого спектру схем і механізмів у світі приховується в середньому від 2 до 5% ВВП. Наявність значних обсягів тіньових потоків в економіці переважної більшості країн призвело до значного оновлення у пошуку ефективних механізмів боротьби з ними. На сьогоднішній день розроблено чимало засобів боротьби з незаконним відмиванням грошей, специфіка яких залежить від ступеня соціально-економічного розвитку країни, політичного устрою, характеру виробничо-господарської діяльності, рівня міжнародного співробітництва та інше.

Проте кожна із систем фінансового моніторингу змінюється залежно від багатьох факторів, зокрема: способів організації підрозділів фінансової розвідки; організації їх інформаційних зв'язків з контролюючими та правоохоронними органами; розподіл між ними контрольних повноважень; комплексу заходів при здійсненні фінансового моніторингу; інформаційних систем, які використовуються при відслідковуванні фінансових операцій; встановлене адміністративне та кримінальне переслідування за порушення положення про фінансовий моніторинг.

У більшості національних систем фінансового моніторингу є два основних напрями діяльності: боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Особливою сферою діяльності національних систем ФМ є покладення на агентів (суб'єктів) ФМ функції моніторингу

бізнесу з країнами, які перебувають під різним економічним та торговельним ембарго. Наприклад, американські фінансові установи також працюють над дотриманням економічних і торгових санкцій уряду США через програми боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Основною тенденцією розвитку фінансового моніторингу є його використання у боротьбі з корупцією, залученні готівки у злочинних цілях, внутрішньої торгівлі, маніпулюванні цінами на ринку цінних паперів.

Незважаючи на те, що кожна з національних систем фінансового моніторингу піддається впливу численних політичних, економічних та соціальних факторів (тип та рівень розвитку фінансової системи держави, розвинутість фінансових інститутів, місце в міжнародному поділі праці тощо), на нашу думку, можна визначити основні елементи, які дозволяють нам говорити про існування національної системи фінансового моніторингу в певній країні.

Першим загальним елементом будь-якої національної системи фінансового моніторингу є наявність правової бази у антилегалізаційній сфері. В даний час вітчизняна законодавча база у сфері фінансового моніторингу є одним із найпоширеніших прикладів законодавчого регулювання здійснення фінансового моніторингу.

Уряді країн прийнято декілька нормативно-правових актів. Виникнення та розвиток законодавства про боротьбу з відмиванням грошей на національному рівні можна простежити на прикладі США, де було створено перше законодавство. У Сполучених Штатах правовою базою для запобігання відмиванню грошей і боротьби з ним є набір нормативних актів, зокрема: Закон про банківську таємницю (BSA, 1970); Закон про корумповані організації та організації, які перебувають під впливом рекетирів (RICO, 1978); Закон про боротьбу з відмиванням грошей (1986); Закон проти зловживання наркотиками (1988); Закон про боротьбу зі злочинністю; Закон про вдосконалення діяльності Федеральної корпорації зі страхування вкладів (1991 р.) та інші. Відповідно до законодавства США, у разі визнання банку

винним у відмиванні грошей, федеральний контрольний орган зобов'язаний порушити провадження у справі про припинення статуту банку або скасування страхування його майна [49, с. 228]. Сполучені Штати мають пріоритет у криміналізації відмивання грошей. Закон США про боротьбу з відмиванням грошей (1986 р. зі змінами 1992, 1994, 1995 і 1996 рр.) був першим у світі, який вважав відмивання грошей злочином. Основним підрозділом США в системі органів державної влади, що відповідає за розробку, розробку, управління та впровадження цивільно-правових санкцій для запобігання відмиванню грошей і протидії їм, є Мережа із боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN), яка підпорядковується Міністерству фінансів США. FinCEN здійснює нагляд за банківськими наглядовими та іншими органами у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [49].

Що стосується європейських країн, то умовно, з точки зору соціальних, економічних та правових характеристик, що впливають на вибір злочинних угруповань для легалізації злочинних коштів, можна виділити три групи країн:

1) країни ЄС, в яких не лише розроблені відповідні нормативно-правові акти, а й створені умови для їх впровадження та значний досвід їх впровадження;

2) країни Центральної та Східної Європи, які нещодавно стали членами ЄС та створили відповідне законодавство у цій сфері, але мають незначний досвід його впровадження;

3) колишні республіки СРСР, які узгодили своє законодавство з вимогами ЄС та міжнародних організацій, але мають недосконалі механізми його реалізації.

У Великобританії перші положення проти легалізації були включені в Закон про наркотики (1986). Ця країна була першою європейською країною, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Пізніше, у 1993 році, був прийнятий Закон про кримінальну юстицію, який відповідно до Директиви

Ради ЄС 91/308/ Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей заклав основи кримінальної відповідальності за відмивання грошей, отриманих у результаті будь-якого злочину (не тільки торгівлі наркотиками). Злочинними вважалися дії осіб, які сприяли відмиванню грошей шляхом приховування, зберігання або інвестування, а також якщо ці особи знали або підозрювали, що вони одержані злочинним шляхом. Передбачено покавання за легалізаційні злочини у вигляді 14 років позбавлення волі та штраф; за розголошення та розповсюдження інформації порушнику або третій особі покавання у вигляді до 5 років; за неповідомлення про відмивання грошей – до 5 років (останнє стосується лише доходів, одержаних від наркобізнесу та коштів терористів) [37].

Більшість країн прийняли базовий закон або декілька законів у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, які пізніше були детально розроблені положеннями про підрозділи фінансової розвідки та інструкціями інших наглядових органів, відповідальних за боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням. тероризм.

Ці закони визначають суб'єкти та об'єкти ФМ, а також заходи, які вони застосовують у антилегалізаційній боротьбі. Як правило, закон визначає створення компетентного органу у антилегалізаційній сфері, а також принципи міжнародного співробітництва у цій сфері.

У рамках вітчизняного законодавства можна виділити два основних положення, які присутні в законодавстві більшості країн, що здійснюють фінансовий моніторинг. Перш за все, це обов'язкова криміналізація відмивання грошей та фінансування тероризму. Відсутність цих правопорушень зробила б всю систему фінансового моніторингу, а також інформацію, отриману цією системою, безглуздою та марною. Криміналізація відмивання грошей та фінансування тероризму забезпечує правовий зв'язок між фінансово-правовою базою регулювання фінансового моніторингу та кримінальним судочинством. Поряд із легалізацією відмивання коштів та фінансування тероризму не менш важливим є встановлення заходів примусу у

вигляді адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства про фінансовий моніторинг у частині реалізації комплексу антилегалізаційних заходів щодо.

Наразі в більшості країн існує лише адміністративна відповідальність у сфері фінансового моніторингу, яка виражається у застосуванні до фінансових установ таких санкцій, як попередження, штрафи, анулювання ліцензій на певну діяльність, примусова ліквідація. Доцільно зазначити, що в деяких країнах юридичну відповідальність несуть також особи, які не подають повідомлень про підозрілі операції. Для фізичних та юридичних осіб, які не дотримуються зобов'язання щодо повідомлення підрозділу фінансової розвідки Аргентини, передбачена адміністративна відповідальність у вигляді штрафу у розмірі від одного до десяти разів суми операції чи контракту, про яку не повідомляється. Якщо не можливо визначити суму підозрілої операції, то встановлюється штраф у сумі від 10 тис. до 100 тис. аргентинських доларів. У Китаї агенти фінансового нагляду зобов'язані надавати інформацію про виплати юридичним особам на суму понад 1 мільйон юанів та готівкові операції на суму понад 200 тисяч юанів [42].

У деяких країнах неповідомлення про підозрілі операції та операції тягне за собою кримінальну відповідальність як для юридичних осіб, так і для їх керівників та безпосередніх виконавців, що можна розглядати як ефективний захід для покращення національних систем фінансового моніторингу.

Крім актів національного права, складовою частиною більшості держав є міжнародно-правові акти та загальновизнані принципи міжнародного права, які мають перевагу перед національними правовими актами. У рамках міжнародної нормативної діяльності помічаємо наявність широкого спектру рекомендацій різних міжнародних організацій у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, розроблені FATF,

Wolfsberg Group та Базельським комітетом з банківського нагляду, є частиною правової бази фінансового моніторингу в більшості країн.

При цьому їх реалізація відбувається за двома основними напрямками: або шляхом прийняття спеціального нормативного акта, який визнає відповідні міжнародні стандарти, їх положення є обов'язковими, або шляхом розробки національного законодавства на основі міжнародних стандартів.

Особливістю нормативно-правової бази у сфері ФМ є наявність значної кількості нормативно-правових актів, виданих компетентними органами у антилегалізаційній сфері. У зарубіжних країнах подібні функції покладаються на підрозділи фінансової розвідки, органи нагляду за боротьбою з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, у тому числі центральними банками.

У підзаконних нормативно-правових актах компетентні органи та організації детально регулюють питання щодо складання внутрішніх актів з питань протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, правового статусу спеціальних посадових осіб, кваліфікації, здійснення основних заходів щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Другим елементом національної системи фінансового моніторингу є компетентний державний орган чи установа, відповідальні за створення та функціонування системи фінансового моніторингу – підрозділ фінансової розвідки. В існуючих системах існують два основних типи підрозділів фінансової розвідки – адміністративні та правоохоронні, залежно від того, до яких органів (державного фінансового контролю чи правоохоронних органів) входять підрозділи фінансової розвідки. Наприклад, у деяких країнах при центральних кредитних установах створюються підрозділи адміністративної фінансової розвідки: у Вірменії – Центр фінансового моніторингу Центрального банку Вірменії, в Італії – структурний підрозділ Банку Італії (Ufficio Italian dei Cambi), у Китаї – Китайський моніторинговий центр дослідження грошей при Національному банку Китаю [42].

Нині у світі домінуючими підрозділами фінансової розвідки є адміністративно-фінансові, що цілком відповідає головному завданню підрозділів фінансової розвідки – створення інформаційного буфера між фінансовими установами та правоохоронними органами, які розслідують злочини.

У Франції центральним органом по боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму є TRACFIN при Міністерстві економіки, фінансів та промисловості Франції. Департамент фінансової експертизи, оперативний відділ тощо [32]. TRACFIN є органом, до якого подаються дані про банківські рахунки фізичних та юридичних осіб. Французьке законодавство не вимагає надання інформації про фінансові операції, якщо сума фінансової операції не перевищує певний ліміт. Суб'єкти ФМ надають TRACFIN інформацію про ФО, у разі наявності підозри, що вони пов'язані із відмиванням злочинних коштів, тобто коштів, які можуть бути пов'язані зі злочинами, наркобізнесом та корупцією. Особливу увагу слід звернути на фінансові операції на суму понад 15 тисяч євро, якщо вони заплутані або не мають економічного сенсу. Злочини, пов'язані з відмиванням грошей, у Франції караються позбавленням волі на строк до 8 років і штрафом [32].

В Італії фінансовий нагляд здійснює Ufficio Italiano dei Cambi (UIC), що підпорядковується Національному банку Італії та виконує функції фінансової розвідки [33]. Основними завданнями UIC є запобігання та протидія легалізації (відмиванню) злочинних доходів шляхом фінансового аналізу та розвідувальних даних. Фінансові установи повинні повідомляти про всі підозрілі операції на суму понад 12,5 тис. євро.

Невід'ємною частиною діяльності підрозділів фінансової розвідки та зв'язками з першим елементом національної системи фінансового моніторингу є нагляд за роботою агентів фінансового моніторингу, які здійснюють заходи щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Такий нагляд забезпечує ефективне

функціонування всієї національної системи фінансового моніторингу та передбачає побудову однієї з трьох моделей нагляду:

- 1) спеціалізованої моделі нагляду (Financial Intelligence Unit of Australia, Canada);
- 2) модель змішаного нагляду (фінансово-розвідувальні підрозділи та наглядові органи Росії, Білорусі);
- 3) модель пруденційного нагляду (наглядові органи без участі фінансово-розвідувальних підрозділів (Великобританія)).

Третім елементом будь-якої національної системи фінансового моніторингу є набір суб'єктів фінансового моніторингу та перелік заходів, які вони вживають для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Перелік найменувань та організаційних форм уповноважених організацій різноманітний і широкий, що є наслідком особливостей фінансової системи держави. Проте слід зазначити, що в більшості країн (наприклад, у США, Великобританії, Німеччині, Японії) до агентів фінансового моніторингу входять організації як фінансового, так і нефінансового секторів.

При всьому різноманітті правових методів та способів фінансового моніторингу ми виділяємо основні заходи, такі як ідентифікація клієнтів та їх користувачів, моніторинг операцій, а також надсилання інформації про підозрілі операції до управління фінансової розвідки держави.

У рамках ідентифікації клієнтів та їх бенефіціарів у національних системах фінансового моніторингу слід визначити два основних підходи до ідентифікації клієнтів та їхніх бенефіціарів.

Перший підхід передбачає ідентифікацію фізичних та юридичних осіб в операціях з певними активами (готівка, дорожні чеки, цінні папери на пред'явника) або певною сумою грошей. Наприклад, в Європейському Союзі ідентифікація клієнта потрібна, якщо сума транзакції перевищує 15 тисяч євро.

Другий спосіб ідентифікації встановлює порядок ідентифікації всіх клієнтів і контрагентів, які обслуговує фінансова установа, незалежно від виду

та суми операції. Як показує практика, перший підхід характерний для економічно розвинених країн, а другий - для країн, що розвиваються.

Щодо кінцевих бенефіціарів (власників), то можна виділити три підходи. Перший підхід вимагає від юридичної особи надати дані про всіх кінцевих користувачів, другий – дані про мажоритарних бенефіціарів, наприклад володіння більш ніж 10% акцій (часток) юридичної особи, і, нарешті, третій підхід не вимагає жодних вимог до розкриття інформації про кінцевих бенефіціарів. Нині найбільш перспективним є перший підхід, який не тільки полегшує контроль за операціями, але й підвищує прозорість всієї національної економіки.

Існує три основних підходи до відстеження транзакцій і переказів. Перший підхід передбачає інформування підрозділу фінансової розвідки про всі операції та операції, сума яких перевищує встановлену суму. У Сполучених Штатах фінансові установи зобов'язані надавати інформацію про готівкові операції на суму понад 10 000 доларів. США, за грошові інструменти (чеки, банківські чеки, рахунки тощо) – 3 тис. дол. США [49]. В Аргентині фінансові установи зобов'язані повідомляти про банківські рахунки, якщо вони отримують понад 50 000 песо на місяць або 200 000 песо на рік. У Мексиці контролюють грошові перекази на суму понад 20 тисяч доларів. Другий підхід передбачає існування системи моніторингу транзакцій, за якої суб'єкти фінансового моніторингу повідомляють лише про операції, які викликають підозру щодо можливої причетності до відмивання грошей чи фінансування тероризму. Такий підхід характерний для Швейцарії [49].

Третій підхід забороняє великі готівкові операції без залучення фінансового посередника, що характерно для Італії. Відзначимо наявність четвертого підходу, який реалізується, як правило, без участі фінансових установ. Його змістом є повідомлення про перевезення готівки та і цінних паперів на пред'явника через кордон.

У світовій практиці з точки зору обміну інформацією сформувались двоступеневі та триступеневі моделі побудови системи фінансового

моніторингу. Перша модель типова для національних систем, у яких створюється підрозділ фінансової розвідки, що забезпечує обмін інформацією між клієнтом і фінансовою установою, а також між фінансовою установою та підрозділом фінансової розвідки (Австрія, Данія, Німеччина). У свою чергу, у трирівневій моделі, як третій етап, відбувається обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами (Білорусь, Грузія). У світовій практиці переважає трирівнева модель, а також адміністративно-фінансовий тип підрозділів фінансової розвідки.

Четвертим елементом національної системи фінансового моніторингу є міжнародна інформаційна взаємодія в рамках національних систем фінансового моніторингу. Цей елемент є не лише невід'ємною частиною національної системи фінансового моніторингу, а й сполучною ланкою між національними системами фінансового моніторингу, що входять до міжнародної системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Його відсутність призводить до ізоляції національної системи фінансового моніторингу і, як наслідок, неспроможності ефективно боротися з міжнародною фінансовою злочинністю.

Інформаційна взаємодія між національними системами виражається у двох основних аспектах: публічному та приватному обміні інформацією. Державний обмін інформацією представлений на рівні державних органів, насамперед підрозділів фінансової розвідки та контролюючих органів, шляхом двостороннього або багатостороннього обміну інформацією за чинними міжнародними угодами та договорами, роботою комітетів і комісій міжнародних організацій.

У свою чергу, приватний обмін інформацією означає обмін інформацією між приватними фінансовими установами різних країн. У рамках взаємодії іноземних та вітчизняних фінансових інститутів це питання особливо гостро стоїть у міжнародних розрахунках. Оскільки більшість міжнародних розрахунків здійснюється в доларах США або євро, фінансові установи часто вимагають надавати іноземним банкам-кореспондентам додаткову

інформацію про характер та учасників операцій з вітчизняними кредитними установами, відкритими у відповідних іноземних банках.

Міжнародний досвід організації системи фінансового моніторингу розвинених країн свідчить про низку переваг, запровадження яких в Україні підвищило б ефективність національної системи. Окремо слід відзначити такі:

- розширення переліку фінансових злочинів, пов'язаних з ПВК/ФТ, відповідно до рекомендацій FATF;
- посилення міжвідомчої координації органів, що здійснюють регулювання та нагляд у сфері ПВК/ФТ, та створення єдиної системи обміну інформацією;
- посилення персональної відповідальності посадових осіб – суб'єктів первинного фінансового моніторингу, оскільки наразі в Україні діє лише тимчасове звільнення до усунення порушення;
- забезпечення ефективних механізмів збереження конфіденційності отриманої інформації;
- навчання працівників та обмін досвідом тощо.

3.2. Шляхи вдосконалення антилегалізаційної системи України

Національна система фінансового моніторингу включає комплекс економічних зв'язків між фінансовими інститутами, підрозділом фінансової розвідки, регуляторами, клієнтами фінансових установ та міжнародними спеціалізованими організаціями та об'єднаннями з використанням певних інструментів і методів для забезпечення найкращої організації діяльності з протидії та запобігання легалізації злочинних доходів. Проведена вище оцінка ефективності вітчизняної антилегалізаційної системи засвідчила наявність низки недоліків, зокрема: інформаційна непрозорість фінансових установ; юридичне дублювання повноважень; високий рівень корупції; можливість використання офшорних зон; значна монетизація економіки; слабка

координація діяльності спеціалізованих структур; високий рівень інфляції; нерозвиненість фондового ринку та фінансових послуг; низький рівень довіри населення до фінансової системи; високий рівень тіньової економіки.

Сучасна система боротьби з відмиванням грошей складається з двох щаблів: національної та наднаціональної (рис.3.1).

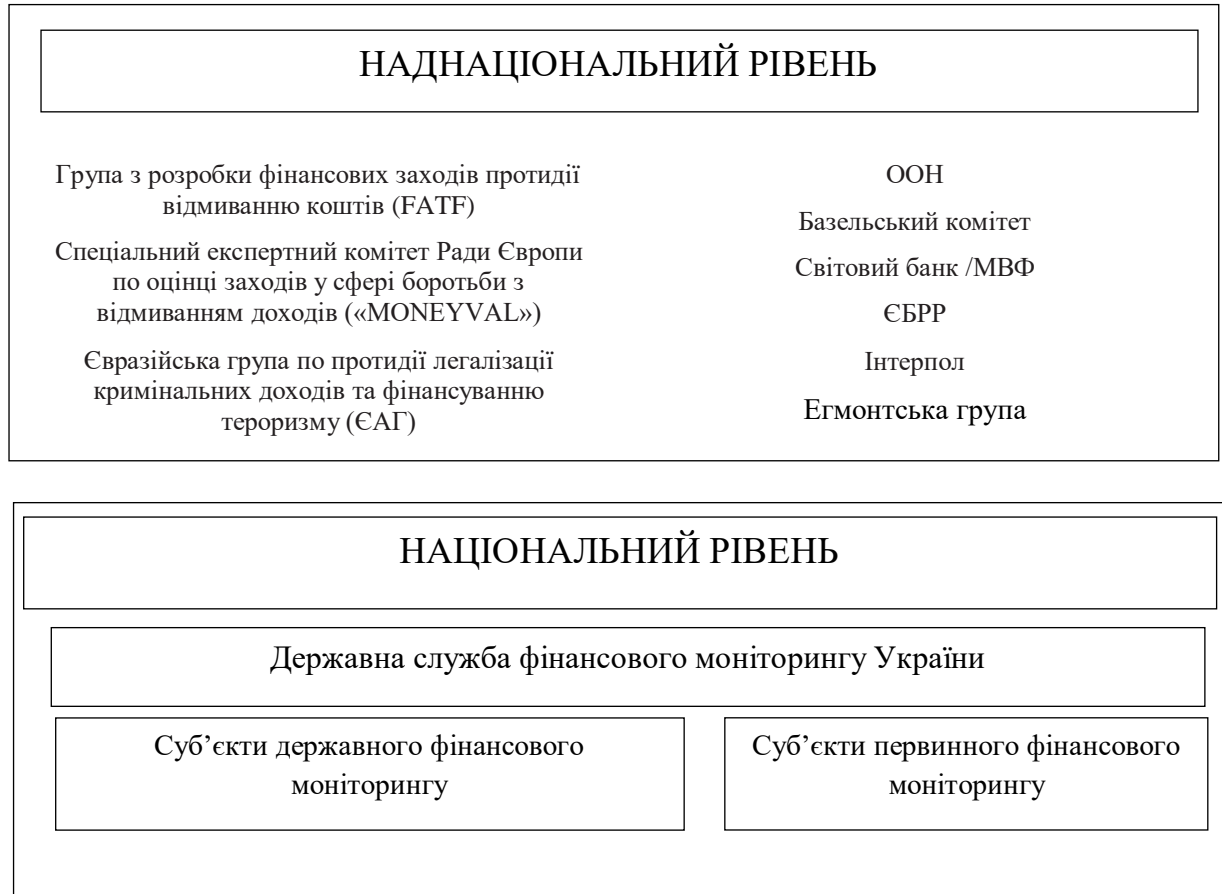

Рис. 3.1. Структура системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом

Джерело: складено автором за [44]

Функціонування міжнародних антилегалізаційних організацій сприяє поглибленню міжнародного співробітництва між країнами-учасницями та полегшує процедури моніторингу та контролю рівня тіньових фінансових потоків, враховуючи можливість швидшого доступу до інформації, сприяє встановленню єдиних правил та рекомендацій для національних підрозділів фінансової розвідки.

Однак через відсутність єдиної наднаціональної організації для боротьби з незаконними фінансовими потоками сучасна міжнародна система боротьби з виведенням тіншових коштів за кордон та їх подальшої легалізації сьогодні має трирівневу структуру: національна система фінансового моніторингу; регіональна система боротьби з вилученням доходів; наднаціональна система моніторингу та контролю;

На сьогоднішній день створено велику кількість організацій, які окремо займаються корупцією, фінансуванням тероризму, нелегальним офшором тощо. Основними такими організаціями, які займаються певними аспектами цих питань, є ОЕСР, FATF, Європейська комісія, Світовий банк тощо [9; 10]. Ці установи розробили широкий спектр ініціатив для боротьби з тіншовими та злочинними доходами шляхом розмивання податкових баз, інвестування через пов'язані компанії, залучення іноземних кредитів з подальшим банкрутством компаній, завищення чи заниження митної вартості товарів тощо.

Однак, незважаючи на значну різноманітність організацій з боротьби з відмиванням грошей, не всі країни співпрацюють з цими установами та вживають заходів для боротьби з тіншовою економікою. Основним недоліком цієї трирівневої системи є відсутність єдиного регулюючого органу, повноваження якого були б поширені на всі без винятку країни.

Структура та особливості функціонування національної складової визначаються специфікою розвитку конкретної країни та повноваженнями органів, які беруть участь у цьому процесі.

Нині в більшості країн світу створені національні системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, в рамках яких діють системи фінансового моніторингу. Як уже зазначалося, на архітектуру національних систем фінансового моніторингу вплинули міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, розроблені ООН, Європейським співтовариством, FATF, Вольфберською групою та Базельським комітетом з банківського нагляду. Саме міжнародні стандарти стали першопричиною та правовою основою для створення

національних систем, що зумовило низку спільних рис, притаманних кожній системі фінансового моніторингу, яка діє в кожній окремій країні.

Формування національної системи фінансового моніторингу в Україні було формальним. Недоліки вітчизняної антилегалізаційної системи пов'язані з помилками в її організації та наданні повноважень суб'єктам фінансового моніторингу: відсутність повноважень у сфері протидії фінансуванню тероризму Держфінмоніторингу України; дублювання функції координації діяльності у сфері фінансового моніторингу, відсутність зворотного зв'язку між Держфінмоніторингом та правоохоронними органами; низький рівень кадрового забезпечення процесу фінансового моніторингу; недосконалість фінансового контролю за діяльністю фінансових посередників; обмежений обмін інформацією з підрозділами фінансової розвідки інших країн; низька прозорість інформації фінансових посередників та їх реальних власників; можливість використання анонімних рахунків і рахунків на пред'явника.

Важливим чинником підвищення ефективності Держфінмоніторингу України є забезпечення її незалежності. Оскільки Держфінмоніторинг України є вітчизняним підрозділом фінансової розвідки, то необхідно забезпечити відсутність економічних, політичних, соціальних та інших інтересів у її керівництва.

Вивчення світового досвіду боротьби з відмиванням грошей показало, що суттєвим напрямом підвищення ефективності антилегалізаційної системи є забезпечення дієвої боротьби із корупцією. Як зазначалося вище, в Україні корупція залишається однією із головних проблем сучасного суспільства. Підтвердженням цього є і значення Індексу сприйняття корупції. За таких умов існують високі політичні ризики та загрози об'єктивній та неупередженій діяльності національної системи фінансового моніторингу в Україні. Зокрема, високий рівень корумпованості українських чиновників і державних діячів різних рівнів влад з одного боку призводить до формування у цих осіб доходів злочинного походження, а з іншого боку – створює перешкоди для здійснення фінансового моніторингу уповноваженими особами.

Доцільно віднести до суб'єктів фінансового моніторингу інші організації, які здійснюють контроль за капіталом. Це свідчить про необхідність підвищення рівня інформаційної прозорості, особливо у фінансовій сфері, шляхом включення до процесу фінансового моніторингу організацій, що здійснюють ІТ та юридичний супровід господарсько-фінансових операцій клієнтів. Оптимальний рівень регулювання фінансової системи державою з метою забезпечення заходів щодо запобігання легалізації злочинних доходів не повинен водночас обтяжувати фінансову систему значними додатковими витратами на організацію фінансового моніторингу. Концептуальною основою цієї моделі є пошук оптимального рівня регулювання фінансового ринку з метою мінімізації витрат його суб'єктів у процесі організації фінансового моніторингу, що дозволить мінімізувати обсяги легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму.

Важливе місце у функціонуванні системи фінансового моніторингу відіграє координація діяльності суб'єктів системи фінансового моніторингу та правоохоронних органів. Зокрема, щодо діяльності правоохоронних органів, необхідно:

- посилити тісне національне та міжнародне співробітництво у цій сфері, що забезпечує координацію дій учасників антилегалізаційної системи в Україні, іноземних та міжнародних організацій, оперативний обмін міжнародним інформація;

- забезпечувати освітню, просвітницьку діяльність та науковий супровід антилегалізаційних проблем;

- впровадження автоматизованого обміну інформацією в електронній формі між правоохоронними органами, спецслужбами та Держфінмоніторингом, зокрема шляхом надання доступу до електронних кабінетів системи фінансового моніторингу на веб-сайті Держфінмоніторингу;

- забезпечення організації та навчання фахівців правоохоронних органів та інших органів, а також працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу у сфері протидії легалізації злочинних доходів.

Ці рекомендації є досить конкретними, але, як і будь-які зміни, потребують цілісної та тривалої роботи, комплексного підходу до вирішення проблем та ефективної співпраці суб'єктів національної системи фінансового моніторингу. Також доцільно визначити деякі шляхи покращення роботи антилегалізаційної системи. На нашу думку, необхідно зробити окремі методичні розробки, які б стосувалися виявлення, розслідування протиправних явищ, щоб уникнути затягування останніх та підвищення ефективності правоохоронної діяльності у сфері відмивання грошей.

Як уже зазначалося в міжнародному співробітництві, аналіз зарубіжної практики та її імплементації у вітчизняне законодавство є досить поширеним, тому вважаємо необхідним вивчення судової практики (для системного аналізу та вивчення проблемних питань у судах щодо відмивання грошей) та юридичної практики підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів провідних країн світу, які проводять успішну антилегалізаційну політику (запозичувати ефективні форми, схеми та методи досудового розслідування), оскільки недоліки, допущені правоохоронними органами на стадії досудового розслідування, негативно відображаються при судовому розгляді.

Також актуальним питанням є підвищення рівня інформаційної взаємодії Держфінмоніторингу та правоохоронних органів шляхом створення єдиної бази даних у сфері незаконної легалізації. Не менш важливим є питання уникнення законодавчих прогалин, які стосуються як правової основи дій, так і подальшого відтворення процесу, за відсутності належної взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу та наділення конкретного органу певними функціями, завданнями, цілями тощо.

Висновки до розділу 3

Національна система фінансового моніторингу України має нетривалу, проте насичену подіями історію. Упродовж всієї історії її формування здійснено багато заходів щодо її вдосконалення. Проте на сьогодні існує низка недоліків, зокрема: відсутність чіткого розмежування повноважень між різними інститутами; відсутність налагодженого зворотного зв'язку між правоохоронними органами та Державною службою фінансового моніторингу. Усунути наявні недоліки та підвищити результативність національної системи фінансового моніторингу України можливо шляхом здійснення таких заходів:

- посилити міжнародну співпрацю вітчизняного підрозділу фінансової розвідки з підрозділами інших країн та міжнародними організаціями;

- здійснювати просвітницькі заходи з населенням щодо запобігання відмиванню «брудних» коштів;

- перманентно проводити навчання та підвищення кваліфікації серед працівників фінансових установ та правоохоронних органів;

- налагодити обмін інформацією між суб'єктами фінансового моніторингу;

- посилити увагу антилегалізаційних органів до осіб з високим рівнем ризику відмивання коштів.

Особливістю сучасного світу є глибока інтеграція національних суб'єктів у світове господарство та глобалізація. Ці процеси торкнулися і злочинного світу. Ці чинники у поєднанні із розвитком інформаційних технологій у фінансовій сфері інтернаціоналізують проблему відмивання злочинних доходів. За таких умов, ефективна національна антилегалізаційна система повинна передбачати налагодження співпраці з міжнародними організаціями та іноземними підрозділами фінансової розвідки. Вивчення іноземного досвіду дасть можливість уникнути помилок та підвищить результативність антилегалізаційних заходів.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено глибоке теоретичне дослідження функціонування національної системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, узагальнено підходи до розуміння поняття «легалізація», розкрито її причини та наслідки. Проведено оцінку поширення легалізаційних злочинів та злочинів, в результаті яких виникли злочинні доходи. На основі вивчення зарубіжного досвіду розроблено рекомендації щодо вдосконалення національної системи протидії відмиванню доходів, отриманих у результаті злочинів. За результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. процеси глобалізації та інтеграція України у світове господарство створюють сприятливі умови для розвитку вітчизняної економіки. Проте розвиток цифрових технологій, їх проникнення у фінансову сферу сприяють поширенню легалізаційних процесів. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом – це процес проникнення злочинних доходів у легальну фінансову систему. Дієвим механізмом запобігання та протидії легалізації злочинних доходів є фінансовий моніторинг;

2. початком формування національної системи протидії відмиванню злочинних доходів вважають 2002 р. Еволюція становлення національної антилегалізаційної системи передбачає чотири етапи: перший – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» та створення Державного комітету фінансового моніторингу України; на другому етапі відбувалась ратифікація міжнародних актів у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, третій етап характеризується прийняттям Закону у новій редакції та реорганізацією підрозділу фінансової розвідки; сучасний (четвертий) етап передбачає реформування механізму здійснення фінансового моніторингу шляхом запровадження ризик-орієнтованого підходу;

3. легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, є достатньо складним злочином. Легалізаційні злочини вчиняються в результаті інших (предикатних) злочинів і є підґрунтям та мотивом для вчинення інших злочинів. Серед найбільш поширеніших предикатних злочинів доцільно виокремити такі: корупція, банківське шахрайство, кіберзлочини, злочини із пластиковими картками, розкрадання державних коштів та інші.

4. корупційні злочини є однією з серйозних загроз української держави. Близько 30% ВВП щорічно втрачається внаслідок вчинення корупційних злочинів. Україна за результатами щорічного дослідження посіла 117 місце у світовому рейтингу за Індексом сприйняття корупції.

5. вітчизняна системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, є дворівневою: суб'єкти державного фінансового моніторингу та спеціально уповноважений орган, а також суб'єкти первинного фінансового моніторингу. Вітчизняним підрозділом фінансової розвідки є Державна служба фінансового моніторингу України. Відповідно до передбачених законодавством повноважень Держфінмоніторинг України збирає та обробляє інформацію про підозрілі фінансові операції. Держфінмоніторинг України здійснює облік СПФМ. Так, станом на 01 січня 2021 року на обліку у Держфінмоніторингу України перебувало 22 451 СПФМ. За весь період свого існування Держфінмоніторингу службою отримано та оброблено 53 585 101 повідомлення про ФО, що підлягають ФМ;

6. вітчизняний підрозділ фінансової розвідки не тільки акумулює повідомлення про підозрілі фінансові операції, а й проводить комплексний аналіз цих повідомлень та виявляє фінансові потоки у різних сферах економіки. Усі отримані повідомлення про підозрілі фінансові операції розподіляються за ступенем ризику. Упродовж 2020 р. для активної роботи відібрано 1 229 660 повідомлення, за результатами перевірки яких було сформовано 2859 досьє. Упродовж 2020 р. було сформовано в 3,74 рази більше досьє, ніж у 2018 р. Наведені дані дають підстави стверджувати про

підвищення рівня результативності національної системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом.

7. аналіз функціонування національної антилегалізаційної системи дає можливість виокремити такі її недоліки: відсутність чіткого розмежування повноважень між суб'єктами, недоліки в обміні інформацією між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та Держфінмоніторингом України, неналагоджена співпраця з правоохоронними органами;

8. удосконалення національної системи протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом повинно передбачати реалізацію таких заходів: посилити міжнародну співпрацю з міжнародними антилегалізаційними організаціями та впроваджувати кращий зарубіжний досвід у вітчизняну практику; розробити механізм покращення обміну інформацією між суб'єктами фінансового моніторингу; здійснювати роз'яснювальні заходи з населенням щодо запобігання відмиванню «брудних» коштів; на постійній основі проводити підвищення кваліфікації серед працівників фінансових установ та правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка А. М., Симовьян С. В. Украина против «грязных» денег: науч.-практ. пособие Х.: Основа, 2003. 224 с.
2. Барановський О. І. «Відмивання» грошей: сутність та шляхи запобігання. Харків: Форт, 2003. 472 с.
3. Бекряшев А. К. Теневая экономика и экономическая преступность. URL: <http://newaps/omskreg.ua/bekryash>.
4. Боротьба з легальним результатом. URL: https://zib.com.ua/ua/print/2735-borotba_z_legalnim_rezultatom.html
5. Буткевич С. Досвід США щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2008. Т. 21 (60). № 1. С. 68–74
6. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід. К.: УБС НБУ. 2014. 386 с
7. Гуржій С. Г., Копиленко О. Л., Янушевич Я. В. Боротьба з відмиванням коштів: правовий організаційний і практичний аспект. Київ: Парламентське вид-во, 2005. 216 с.
8. Дмитренко М. Г. Легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму: сучасні економічні аспекти і вплив на розвиток банків: монографія. Київ: УАБС НБУ, 2014. 302 с.
9. Доля Л. М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 89-93
10. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
11. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1./ за ред. С. В. Мочерний URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/40/39/1/32/#156713>

12. Енциклопедія банківської справи/ за ред. В. Ющенко. К.: Атіка, 2001. 640 с.
13. Індекс сприйняття корупції – 2020. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org>
14. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. Київ 2021. 76 с.
15. Карткове шахрайство: нові «мутації» старих схем. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3230485-kartkove-sahrajstvo-novi.html>
16. Кіберзлочинність та відмивання коштів: Департамент фінансових розслідувань. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2013/20131230/tipolog2013.pdf.
17. Коваленко В. В. Фінансовий моніторинг банків: навч. посіб. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. 120 с.
18. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми : УАБС НБУ, 2007. 140 с.
19. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. *Європейський вектор економічного розвитку*: зб. наук. праць. № 1(4). Д.: ДУЕП, 2008. С. 26-32.
20. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096
21. Корнієнко М. В. Протидія органів внутрішніх справ легалізації коштів одержаних злочинним шляхом. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 228 с.
22. Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Corruption_Survey_2020.pdf
23. Корупція у цифрах: як змінюється кількість покараних, оцінка українців і місце у рейтингах. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/23/infografika/>

suspilstvo/korupcziya-cyfrax-yak-zminuyetsya-kilkist-pokaranyx-oczinka-ukrayincz

24. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

25. Куришко О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні. *Фінансовий простір*. 2013. № 2(10). С. 8–15.

26. Матусовський Г. А. Особливості формування криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Питання боротьби зі злочинністю*. Х.: Право, 2004. Вип. 9. С. 94-101.

27. Мельников В. Н., Мовсесян А. Г. Противодействие легализации преступных доходов. К: КЦФЕР, 2007. 124 с.

28. Мироненко Н. М. Легалізація (відмивання) коштів – різні підходи до поняття: бюлетень з обміну досвідом роботи. К.: МВС України, 2001. № 136. С. 25-28.

29. Офіційний сайт Державної аудиторська служби України. URL: <http://dasu.gov.ua/>

30. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>

31. Офіційний сайт Money Laundering Prevention Center URL: <http://www.mjib.gov.tw/en/>

32. Офіційний сайт TRACFIN. URL: <http://www.economie.gouv.fr/tracfin>

33. Офіційний сайт UIC. URL: <http://uif.bancaditalia.it>.

34. Панов М. І., Шепітько В. І., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого: Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів .2-ге вид., перероб. і доп. К.: Вид. дім «Ін-Юре», 2007. 728 с.

35. Патюта І. М. Державний фінансовий моніторинг у контексті регулювання банківського сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. С. 48-51

36. Порядок інформаційної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу України, затверджений наказом Мінфіну від 04.06.2021 р. № 322. URL: <https://document.vobu.ua/doc/6078>

37. Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/. Міжнародний документ від 30.05.2018 № 2018/843 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text

38. Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом. *Указ Президента України* від 22.06.2000 № 813/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/813/2000#Text>

39. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: *Закон України* від 28.11.2002 № 249-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15#Text> (втратив чинність)

40. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. *Закон України* від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

41. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу. *Постанова Національного банку України* від 19.05.2020 № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>

42. Савінський С. П. Протидія відмиванню грошей і фінансуванню тероризму в КНР. *Банківська справа*. 2005. № 1. С. 18.

43. Тютюник І. В., Гуменна Ю. Г. Тінізація фінансових потоків економічних суб'єктів: вартісний аспект. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 33. С. 208–212

44. Тютюник І. В., Скороходова Л. І. міжнародний досвід побудови національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 32. С. 176-180.

45. Україна втрачає третину свого ВВП через корупцію. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/blinken-ukrajina-vtrachaye-30-vvp-cherez.html>

46. Хмелюк А. А. Фінансовий моніторинг: суб'єкти та об'єкти в Україні. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). Фінанси, грошовий обіг і кредит*, 2014. №174. С.124-130.

47. Чернявський С. С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: навч. посіб. К.: «Хай-Тек Прес», 2010 272 с.

48. FATF. FATF Presidency. URL: <http://www.fatf-gafi.org>

49. Seagrave S. *Lords of the Rim: the invisible empire of the overseas Chinese*/Sterling Seagrave. New York: Putnam Publishers, 2005. 354 p.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРІЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання «01» листопада 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	10.11.2021	
2	Написання першого розділу	30.11.2021	
3	Написання другого розділу	20.12.2021	
4	Написання третього розділу	10.01.2022	
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.01.2022	
6	Оформлення роботи	31.01.2022	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

КОНДЮХ Ольга Романівна
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

ВИСОЦЬКА Інна Борисівна
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)